

БОГ І УКРАЇНА!

На варті

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

РІК IV

ТОРОНТО, Р. Б. 1952

Ч. 3 (23)

А. Наконечний:

Святий Юрій

СВЯТИЙ ЮРІЙ

Білими різками блискавок шмагає
Чорне горно неба буревій...
В стомогутнім гомоні ярів злітає
З неба Юр на переможний бій...

Кінь бахматий і лицарська проста зброя;
Шлях запилений у куряві тремтить...
Ні, ніщо, ніщо йому не встоїть,
І його нікому не спинить!..

У крові крилатий змій — не встане:
Ось проколює усоте гада сис
І меча паде удар останній
І розчавлює отруйну слизь...

Змій крилатий і комонний лицар в зброї:
Візерунок з храмових воріт...
Ще й сьогодні у мойй уяві стоїш
Звитяжно, мов блискавка, вгорі!

Воїном Твоїм, з Тобою в чорні ночі
Завжди хочеться нестримно йти:
Харалужний меч до боку приторочить
І зміїне сховище найти...

Пролетіти бурею понад шляхами,
Проскати вершином у ніч!
І почути, Юрію, над нами
Лопіт Твого прапору в огні!

Б. Г.

БІЛИЙ ЛИЦАР

Тої ночі з веесняною бурею
Він примчався на білім коні.
О, візьми ж, і мене, святий Юрію,
У бої, на пригоди бучні!

Б. Кравців: Святий Юрій.

Сіроніфікійською країною понісся жах і стогін людей. Загніздився там страшний змій-дракон, що затроював своїм пекельним віддихом повітря й людей і пожирав їх безсердечно. Люди не вмiли побороти потвору, не знайшли ради, щоб унешкідливити злу силу, що несла страх і ширила спустошення. А на добавок знайшлися злі жерці, що проголосили змія божком, казали людям йому поклонятися й приносити в жертву найбільші цінності — власних дітей.

Ось із воріт стольного города Віріт вийшов довгий похід, що з плачем і глибоким смутком відпроваджував за мури прегарну королівську дочку. На неї саме випав жереб іти на жертву ненаситному змієві. І плакала невтішно прегарна королівна, плакали її подруги, в розпуці ломила руки її нещасна мати. А за ними ридало все населення города, що лавою рушило відпровадити молоде дівча в її останню дорогу.

— Чи не буде краю нашим жертвам?! Коли скінчиться наше горе?! — голосили жінки. — Що ж винна королівна, що мусить іти на поталу? — питалися безнадійно чоловіки.

Неждано надіхав на сніжнобілому коні юний лицар. Увесь у блискучому панцері, з довгою списою в одній долоні, а другою вгвкучував баского коня, що рвався вперед. А гарний же був юнак! З очей мов блискавки кидав, з лиця пробивалась лицарська вдача й неустрашима відвага.

І затримав Білий Лицар сумний похід і спитав про причину розначі й голосінь. А коли довідався, що ведуть у жертву молоду королівну на жир змієві, не вагався ні хвилини. Знав лицарські повинності. Ставати в обороні слабих і покривджених, жінок і дітей — це завдання чесного лицаря. Завернув Білий Лицар коня, знизив спису і пігнав на злого змія.

Боротьба була важка, страшна. Але переміг Білий Лицар, бо віра в Христа й Божа поміч хоронили його проти трійливих поди-

**

хів і укусів гада. Череміг лицар, бо Добро мусить побороти і найбільшу силу зла. Інакше світ і лад у світі не могли б існувати.

Ось так розкаже одна з численних легенд про святого Юрія — “Білого Лицаря”. Святий Великомученик Юрій є одним з цих святих, що його глибоко почитає не тільки український народ, але й увесь християнський світ, що в ньому бачить мученика, свідка й оборонця Христової віри, бачить у ньому людину характеру й чеснот, героя й чудотворця.

Релігійне почитання св. Юрія зродилося на Сході, через Малу Азію прийшло до Греції, а з неї разом з християнством перейшло на Україну. Підчас хрестоносних походів це почитання перейшло й на християнський Захід й поширилося головню у Франції, Німеччині й Англії.

Св. Юрій жив у другій половині III ст., походив з міста Ліді в Палестині, з яким зв'язане майже все його життя, де й згинув мученичою смертю і де в храмі св. Юрія зложено його тлінні останки. По національності був мабуть греком. Походив з багатого роду і був старшиною у римському війську в Ліді (Палестина належала тоді до римського царства).

Життя св. Юрія припадало саме на час панування двох найжорстокіших римських царів — Декія й Діоклеціана, що люто переслідували християнство. Та даремні були їх намагання. Християнство ширилося не тільки серед найнижчих верств, воно знаходило своїх гарячих визнавців з-поміж урядників, війська і на самім царському дворі. Християнином був і св. Юрій. Зростав у чеснотах християнина, з'єднував для Христової віри нових і нових прихильників.

Дійшла вістка до царської влади, що Юрій є християнином. Покликаний до намісника, potwierдив свою віру в Христа. Ця заява була одночасно присудом: згинув як Христовий воїн мученичою смертю 299 р.

Про велике почитання св. Юрія в українській Церкві й народі свідчать два церковні свята в літургічному році: “Свято славного великомученика, побідоносця і чудотворця Юрія” дня 6 травня і “Обновлення храму св. великомученика Юрія в Ліді” дня 11 листопада. А в народі його культ особливо глибокий. Вирушаючи в бій проти турків, козаки співали:

Нам поможе святий Юрій і Пречиста Мати
Турка звоювати...

Із днем св. Юрія зв'язані численні звичаї, а українська молодь вважає весняне свято Юрія своїм днем — днем молоді. Бо св. Юрій це взір відважного лицаря, що завжди готовий до посвяти для Ідеї, це герой молодечого пориву, рішучого, відважного чину задля Вищого Добра.

Перемога св. Юрія над змієм — це образ перемоги Правди над Неправдою, Добра над Злом.

Свято Юрія не даром припадає на час, коли життєдайна весна вбирає світ у чудову красу зелені і квіття, коли в природі могутніє сила, що будить усе до життя, коли ясне сонце перемагає темінь ночі.

Шляхетна, повна ідейних змагань молодість і життєдайна весна — це дві посестри, це символи краси, сили, життя, символи найкращих і найвищих поривів душі.

І тому свято Юрія стало святом українського юнацтва і молоді, святом усього, що молоде, живе й творче — стало святом Весни.

25. 5. 1926 — Париж

23. 5. 1938 — Роттердам

СИМОН ПЕТЛЮРА

ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Від Редакції: Ми одержали текст неопублікованого досі листа Симона Петлюри до провідних канадійських українців, в якому Головний Отаман з'ясовує свої основні політичні тези і разом з тим основні думки про ролі й завдання української еміграції в цілому, а зокрема в Канаді. Лист датований 16. березня 1925 р. Містимо ці уривки листа, які мають і сьогодні особливе значення. Звичайно, і наша і світова сучасна політична ситуація інша, як була в 1925 р., але від цього завдання української еміграції ніяк не змінилися, а власне набрали ще більшої ваги й актуальності. У цілому ж лист є черговим цінним документом про далекосяглість думок і дій С. Петлюри — цих думок і дій, що зганяли сон із очей володарів Кремля і казали їм при допомозі куль насланника вбити великого духа. Та сьогодні самий же Кремль знає, що його стріли "зміряли в дух — влучили в тіло".

Головною причиною, що вплинула на сучасне становище української нації, була і залишається її **неорганізованість та невідготованість** до державного будівництва. Історик може заглиблюватися в пояснення причин цього явища. Він може установити питому вагу в цій справі географічного чинника, який відігравав в нашому історичному минулому таку фатальну ролі; може згадати про невисокий рівень національної свідомості серед українських мас, про дуалізм нашої державної ідеології (наддніпрянці і надністрирці-галичани), про невисоке почуття національного обов'язку, про такий же рівень почуття національної дисципліни навіть серед відповідальних елементів нації, про деструктивну ролі партійних, групових моментів в справах державного будівництва; може він також спинитися на помилках

проводирів наших і т. д. Всі ці розсліди і пошукування в своїх висновках для реального політика покриваються установленням факту **неорганізованості** української нації для такого великого завдання, як будівництво власної держави. Коли нація організована, вона переборює уємне значіння несприятючих чинників і дає собі раду навіть з більшими труднощами, як ті, що мала наша нація в 1917-1920 рр. Наша нація, беручи справу об'єктивно, і не могла цих труднощів перебороти. Такий вислід наших змагань 1917-1920 рр., який ми маємо на сьогодні, не може ні дивувати, ні викликати зневіри щодо майбутнього у кожного, хто має чуття дійсності і, яка б вона не була тяжкою, уміє відчутти та знайти в ній животворчі і реальні елементи для дальшої праці в напрямку здійснення національного ідеалу.

Я належав до тих діячів, що не переоцінювали потенцій нашого народу у 1917-1920 рр., але уважали обов'язком ті потенції і розвивати і кристалізувати. Я вважаю, що лише в процесі кривавої боротьби, шляхом великих жертв і "великої крові" наш народ може заслужити собі право на самостійне державне життя. Бо тільки кров, пролита в оборону великої ідеї, може зробити цю ідею рідною для народу, зрозумілою для нього, дорогою і святою остільки, що він не заспокоїться доти, доки не побачить її зреалізованою у великому чині і реальному факті.

Я не знаю більш тривкого цементу, що зв'язує розпорошені сили нації, як знову ж таки кров, пролита нею для своєї національної ідеї. Я не знаю нічого сильнішого, нічого більш творчого для повстання легенди і традиції — цих ірраціональних елементів будівництва держави — як знову ж таки кров, але кров пролита свідомо, кров своя і чужа — ворожа. Без крові нема нації, принаймні нації модерної, організованої нації. В ній вона родиться, в ній своє хрищення здобуває, в ній честь, самоповагу і національну гордість здобуває. Але я не знаю нічого більш злочинного, більш обурюючого, більш шкідливого для нації та її боротьби за свою національну ідею, коли ця кров проливається по-дурному, без найменшої надії на те, що від пролиття крові буде користь.

От через що я з великою тривогою думаю про майбутнє, шукаючи засобів для того, щоб не допустити до несвоечасного, не економного, а через це — страшенно небезпечного для державної майбутності нашої нації — пролиття крові. Очевидна річ, що такі переживання є властиві не мені одному, а кожному патріотові і кожному відповідальному українському діячеві. Всі ми не хочемо марнотратства національних сил, бо воно завжди допроваджує до самознищення і самовиснаження. Та думаючи так, ми не однаково уявляємо собі ті реальні можливості, ті засоби і шляхи, за допомогою яких ми змогли б уникнути згаданого вгорі — "дурного" — пролиття національної крові.

Ясна річ, що головна передумова нашої державної реставрації лежить в самій українській нації, в її бажанню виявити **організовану волю в цій справі**.

Пильно стежучи за тими процесами, що відбуваються в свідомості і життю нашого народу під різними окупантськими урядами, беручи в цих процесах певну активну участь, я вважаю, що й це бажання зростає і воля кристалізується. Та підкреслюючи вагу внутрішніх чинників у справі будівництва української держави, я одночасно велику вагу надаю і чинникам зовнішнім, міжнароднім. Ігнорувати їх не приходиться, бо ледве чи ми знайдемо в історії хоч один приклад, де якийсь народ звільнився би від чужої влади та повернув би собі загублену державність тільки за допомогою своїх власних сил. Навіть Сполучені Штати Північної Америки шукали і

мали цю допомогу ззовні. Гасло: “орієнтація тільки на свої сили”, коли оцінювати його в світлі історичного досвіду, є реченням без змісту і самооблудою, яким може послуговуватися хто хоче, а не державний відповідальний діяч.

І тут я підходжу до питання про потребу для українських державних інтересів знайти серед впливових міжнародних чинників такі, яких би можна було зацікавити ідеєю української державности та які мали би реальну вигоду від цього для себе (чи то політичну чи то матеріальну). Коли українська нація не змогла зреалізувати свого державного ідеалу в 1917-1920 рр., то причиною цього явища було між іншим і те, що в цей час українська політика не дописала українській стратегії, себто військова наша боротьба не мала належної допомоги з боку української політики. Остання поставила нашо-му військові великі завдання, але не дала йому того технічного знаряддя, за допомогою якого тільки й можна це завдання переводити. Українська військова боротьба провадилася без запілля і без технічної бази. Це суперечило не лише елементарним вимогам військової боротьби і науки, але і здоровому сенсові; отже не дивно, що вона кінчилася неуспішно.

З цього досвіду ми повинні засвоїти науку для майбутнього: вона полягає в придбанню реальних симпатій серед впливових міжнародних чинників до ідеї української держави та боротьби за цю ідею.

Певна праця в цьому напрямку переводиться вже самим фактом існування поза межами нашої Батьківщини української еміграції. Поскільки вона є морально здоровою, а політично — свідомою і рухливою, то вона утворює ґрунт для повстання згаданих симпатій. Поскільки наша еміграція не деморалізується на чужині, а виявляє і організаційні здібності і творчі риси, вона викликає пошану до українського імені, а тим самим і інтерес до тої ідеї, в ім'я якої вона опинилася за межами Батьківщини. Оцінюючи творчу працю нашої еміграції принаймні в Європі, я гадаю, що вона в цілому розуміє свою місію перед нацією і старається виконати її. Зокрема в площині культурно-освітній і науковій вона переводить величезну працю, для якої ми не знаємо аналогій в історії жодних інших еміграцій. Величезне значення української еміграції для усвідомлення державної ідеї цілою нацією визнається окупантським большевицьким урядом, який не жаліє засобів, аби розкласти еміграцію і нейтралізувати ідейний вплив її на цілу націю. Але я, визнаючи за нашою еміграцією величезну заслугу в площині організаційній та створення культурних цінностей, на жаль мушу визнати, що політично вона ще не стоїть на висоті тих вимог, які ставляться до неї сучасним моментом в життю української нації щодо пропаганди закордоном на користь української ідеї. Можливо, що наша еміграція і виправить і випрямить себе в цьому напрямкові. Коли їй пощастить цього досягти, коли вона в особі своїх найбільш цінних наукових та політичних сил, зуміє організувати вплив на політичну думку міжнародних чинників і знайде з боку останніх зрозуміння внутрішньої сили за українською ідеєю і реальну підтримку для переведення цієї ідеї в життя, то вона — еміграція — виконає одно з найбільших своїх завдань перел Батьківщиною і зробить для її майбутности історичну прислугу.

Я переконаний, що це завдання української еміграції може бути здійсненим нею тільки в тому разі, коли візьметься вона до нього не поривчастими імпульсами, не розпорощеними і на власну руч окремих політичних гуртків розпочатими заходами, а по певному плянові, основні лінії якого повинні зобов'язувати всю нашу еміграцію в цілому, себто, як ту, що тепер в Європі певну пропаганду про-

вадить, так і ту, що в заокеанських центрах еміграції (Америка, Канада) дбає про політичну майбутність своєї старої Батьківщини. Заходи обох великих цих еміграційних сил повинні бути об'єднані і скупчені. Ця умова досягнеться тоді, коли обидві частини будуть ліпше знати себе взаємно і матимуть контакт на ґрунті тих спільних точок (чи то в сфері культурній чи політичній), що роблять їх рідними і близькими одну до другої. Рівень дотеперішнього контакту я вважаю невистарчаючим і випадковим.

Українська нація підчас Великої Війни 1914-1918 рр. не виявила того духу передбачливості і реального чуття складної міжнародної дійсності, що дозволили би їй використати цю війну так, як це зуміли зробити чехи, серби, поляки і румуни.

Історично це сумне явище можна і зрозуміти і пояснити і навіть виправдати всією низкою попередніх етапів української історії, але подібна екскурсія не може не викликати гіркого почуття незадоволення повоєнною дійсністю і усвідомлення того факту, що політичного розуму в переломовий період всесвітньої історії у нашої нації не вистарчило настільки, щоб перестрахувати себе від тих кроків, які українська політика зробила в цей час, зв'язавши долю державности української з мілітарними успіхами центральних європейських держав. Ми довго ще будемо відчувати наслідки оцього політичного недогляду.

Треба визнати слідуєчий факт: не дивлячися на те, що національні змагання українського народу підчас 1917-1920 рр. закінчилися не так, як то бажано було для державних інтересів нації, а проте українська проблема, як проблема дражлива, як фермент потенційної сили в ближчому майбутньому, приваблює до себе увагу закордоном з боку тих політичних і громадських діячів його, хто з розголосу нашої боротьби уміє робити висновки та уявляти її в перспективі історичного майбутнього. Зокрема велике вражіння справляє на відповідальних політиків європейських факт "українізації", що її примушені провадити більшовики в Україні. В цьому факті цілком слушно вбачають не доказ доброї волі більшовиків, а навпаки, свідощтво зросту свідомості і сили українського народу. Імпонує згаданим політичним діячам Європи також і непохитність та непримиримість позицій української еміграції, од якої Європа звичайно з приємністю здихалась би, але через упертість та організованість нашої еміграції не може. Коли ж на увагу взяти оту творчу працю, яку наша еміграція провадить на чужині, як над самою собою так і над молодими кадрами своїми, то це ще більше поглиблює отой інтерес до української проблеми взагалі, про який згадувалося вище.

Але нам потрібний не академічний інтерес чужоземців, а **практичне заітересовання** нашою справою; не лише симпатії платонічного характеру, а реальна підтримка в чергових наших змаганнях; нарешті нам потрібно придбати собі таких приятелів і друзів серед впливових чинників європейської міжнародної політики, які і еґоїстично були би заітересовані в прискоренню тих процесів, що відбуваються в життю українського народу.

Тут я підходжу конкретніш до тої ролі, що її може відограти в цьому напрямкові свідомо, розумна і політично чесна частина української еміграції в Канаді.

В контактї з іншими політичними українськими чинниками вона повинна більш енергійно взятися за справу пропаганди перед відповідними урядами та парламентами української ідеї і компенсувати ті недогляди, яких вона допустилася через певні історичні причини в роках 1918 і 1920, себто, в той період, коли на різних конференціях вирішувалися висліди Великої Війни.

Я вбачаю ці недогляди в слідуючому: 1. українська еміграція ні в Америці ні в Канаді не розвинула поважної політичної акції в оборону утворення української держави в Європі; 2. згадана еміграція не знайшла в собі сили поставити і підперти свої домагання в цій справі до відповідних урядів, а через це і не прийшла з допомогою своєї нації в найбільш тяжкий і рішачий для неї момент; 3. згадана еміграція не зуміла організувати допомогову військову силу для “старого краю”, як це зробили поляки та чехи (“легіони Галлера”, що властиво важучи вирішили справу мілітарної боротьби в Галичині, хоч раніше доля Галичини була вирішена в зручний спосіб своєчасного продажу галицької нафти поляками англійцям та французам). Українці люблять шукати “винуватих”. Коли я згадую про недогляд наших земляків з Америки та Канади, то не через те, що люблю цей “спорт”, а тільки через те, що в допущених всією нацією і всіма її відповідальними діячами помилках і недоглядах хочу знайти вказівки для того, щоб не повторювати їх у майбутньому та вже тепер розпочати підготовчу працю для їх унеможливлення.

Зокрема в Канаді ви повинні взяти на себе частину тої загально національної праці, що крім вас ніхто інший не може її зробити. Ця праця може бути дуже важливою і корисною по своїм наслідкам. Ви ніколи не повинні забувати, що належите тепер до одної з найбільш могутніх держав світа і є громадянами її. Голос Великої Британії і в справах континентально-європейських має дуже рішаче значіння. Візьміть на увагу, що деякі прибалтійські республіки, як Естонія та Латвія, могли утворитися тільки за допомогою Англії, що дала їм і політичну підтримку, і зброю і гроші. Пригадайте собі, що українців в Канаді є поверх 300.000 чол., а це і пропорціонально до загальної кількості населення Канади становить силу, з якою уряд її повинен рахуватися.

1. На мою думку українські об'єднання в Канаді (чи то політичні, чи громадські чи які інші) повинні поставити до українських депутатів у канадійському парламенті категоричні домагання виступів в оборону української держави в Європі, умотивовуючи та жостудюючи її політичними інтересами як самої Канади так і самої Британії.

2. Коли ці виступи можливі і в провінціальних парламентах, то не зайвим було би і тут організувати подібні виступи.

Взагалі ж завдання української еміграції в Канаді полягає в даній справі — в організації безпосереднього впливу на уряд та парламент Канади, — а посередньо — на уряд Великої Британії. Коли в Лондоні тепер все більше примушені рахуватися з опінією домініонів в питаннях міжнародної політики, то мені здається, що обов'язком провідирів української еміграції в Канаді є використати цю внутрішню ситуацію великобританську і для нашої справи.

3. В зв'язку з цим доцільно було б знайти серед журналістів місцевої преси, особливо серед тих, хто працює серед партій парламентської більшости, — впливових симпатиків для нашої справи.

4. Допомогове значіння мала би подорож групи канадійських українських парламентаріїв та діячів до Лондону для відповідних розмов з англійськими парламентаріями, членами уряду та партійними клубами поскільки ці останні мають в політичному життю Англії велике значіння і опреділюють собою напрям діяльності як самого парламенту так і його уряду.

Всі висловлені мною міркування з обсягу української політичної праці на канадійському ґрунті, як я її розумію, логічно випливають з цілокупности того програму, який мусить мати Україна в своїй закордонній політиці на переходно-підготовчий період перед новим ренесансом своєї державности. Я персонально вважаю, коли б укра-

їнська проблема, як проблема створення незалежної від Росії держави на Чорному морі, увійшла в орбіту міжнародних інтересів Великої Британії, то це було би найбільшим придбанням і найміцнішою гарантією всіх заходів української політики закордоном.

Чи може ця комбінація щось реально говорити англійській політичній думці, яку ми знаємо за найбільш розважливу, в якій мало ідеалізму і багато розрахунку, яка раніше підраховує вигоду для себе, а потім уже створює ідеологічно-політичну доцільність її.

На це питання можна дати відповідь після того, коли згадаємо деякі риси з англійської закордонної політики в справах Сходу Європи:

1. Англія ніколи не хотіла бачити поруч із собою могутньої Росії, яка загрожувала би їй на морі і на континенті, особливо, там, де Англія має свої інтереси;

2. В зв'язку з цим вона користувалася кожною нагодою, щоб надщербити могутність Росії і знесилити її як політично так і матеріально,

3. Японсько-англійський союз був направлений головним чином проти поширення впливу Росії на район Пацифіку.

4. Наслідки успішної для Росії війни з турками 1876-77 років були перекреслені Англією (а не тільки Бісмарком), щоб не допустити Росію до захоплення Царгороду і Протоків.

5. Англія ревниво ставилася до поширення впливу Росії на Персію, як завжди боялася російської небезпеки для Індії.

6. Російська революція дала змогу Англії використати революційний розгардіяш і майже відсунути її від Балтики. В зв'язку з цим:

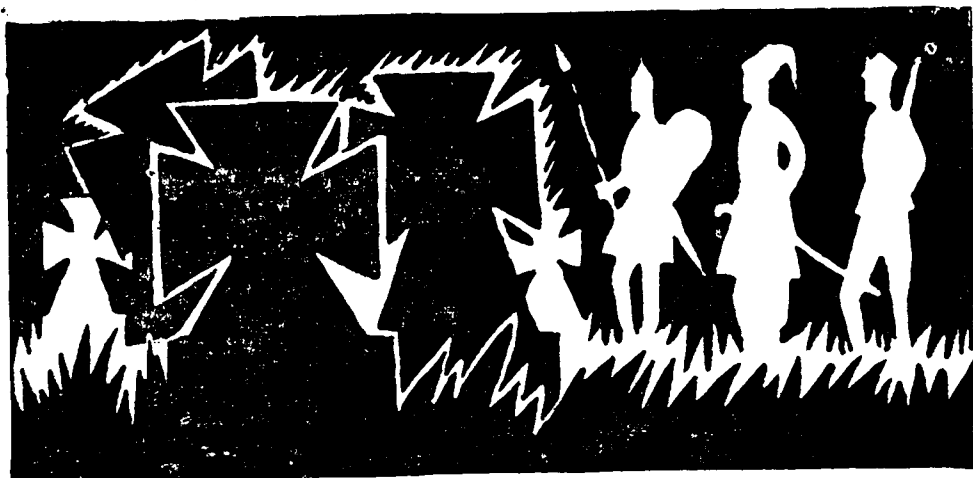
7. Англія одною з перших визнала самостійність Фінляндії, а Естонії та Латвії фактично допомогла грішми, зброєю і т. і. збудувати свої держави.

8. Відтиснувши Росію від Балтики, Англія перестрахувала свої інтереси і на Чорному морі: з цією метою вона примусила большевицький уряд покласти свій підпис на Льозанській умові (1922 р.), яка з цього моря, де панувала виключно російська фльота, зробила море відкритим для військових кораблів Англії.

Оці факти, а їх можна помножити, дають певні дані для посередньої відповіді на поставлене вище питання. Я персонально думаю, що і в 1917-20 роках Англія більше виявила би інтересу до українських справ, коли би боротьба на нашій Батьківщині дала наочні докази одноманітності, зорганізованості і дисциплінованості нашої нації, бо в подібних справах інтересуються тільки таким контрагентом, який вартий уваги, який дає об'єктивні докази своєї національної солідарності та підпорядкованості вищим вимогам.

В кожному разі ми повинні попрацювати над тим, щоб заінтересувати політичну опінію Англії проблемою України, як проблемою англійського інтересу, як такою проблемою, що в схемі великої англійської політики на Сході Європи та на шляхах торговельних і політичних інтересів Англії (Чорне море — сухоподільні шляхи до Індії, до кубанської та балканської нафти і т. д.) має своє реальне значення.

Добитися реалізації цього завдання можна не так швидко. Але для того, хто працює для майбутнього своєї Батьківщини, нічого не значить, чи він на власні очі побачить наслідки своїх зусиль; для нього більше значення має моральне задоволення від виконаного обов'язку.

У СВАТО ГЕРОЇВ

Над могилою вашою тиша і спокій,
Та по рідному краю — зловіщі вогні.
Піти по слідах ваших скошених кроків
Рвучко тягнуться сотні окриленх ніг.
Олена Теліга: Засудженим.

ВАДИМ ЛЕСИЧ

НЕВІДОМОМУ ВОЇНОВІ

Прийдіть до мене всі, хто втратив
дзвінке надхнення богомілля
в розпуттях воен прогрімілих,
в решітці казamatних ґратів,
у дротяних мережах жаху,
у вовчих гонах, в трошах, в хашах,
з обрізом на стежках будяччя,
задивлений в кривавий захід.

Прийдіть в кипучій непокорі
з перекотиполем, з полином,
з обшарпаним життям звіриним,
що в кігтях винесли із борів
і донесли, — мов прапор істин,
що проростають у вітчизні
в покуті вогняної тризни, —
музикам бренькотів троїстих.

Прийдіть ви, що гляділи в очі
хрустлявій смерті у роздолах,
скажіть, як ви гриміли в сполах
у перестрілці чорних ночей,
як ви — останню кулю рважу,
голублячи її в пістолі,
собі лишали, як лиш доля
вас іграшці своїй оставить.

Прийдіть до мене — безіменні,
прийдіть, як тінь, прийдіть, як совість,
і принесіть хустину нені,
просочену у вашій крові,
щоб всім, що не йняли вам віри,
поставить свідків невгомонних
— у рамцях світлої ікони, —
немов Вероніки офіру.

Прийдіть і станьте в сірій лаві,
суворі й мовчазні — як завше,
забувши ласки і ласкавість
у наболілім серці вашім.
За вас промовить, — наче постріл, —
нескладно викресане слово,
— і блисне в тиші молитовно,
і буде слово — як апостол.

1946.

У ДЕНЬ МАТЕРІ УКРАЇНКИ

Слово "мамо" — найбільшеє, найкращеє слово...

Т. Шевченко.

У місяці травні, присвяченому почитанню Матері Божої, присвячуємо і один день поклоніві Матері, Матері-Українці.

У цьому поклоні виявляємо любов нашу — любов дітей до своєї рідної Матері, що життя нам дала і серцем своїм нас виростила, і любов, яку виявляємо їй, як жрекині буття й духа нації.

Українська молодь ставить Матір-Українку на п'єдесталі своєї найвищої пошани, бо знає, що Вона повнить найвищу службу для рідного краю й народу.

Відзначаючи День Матері-Українки, містимо оповідання й поезію, які дають чи не найвірніший образ сучасної Матері-Українки; — Матері-Героїні і Матері-Виховниці.

ЄВГЕН ДМИТРИК

ОЦЕ НАША МАТИ

— Ти сука! Мать твою... Бандіти где? — гострий багнет проколів сорочку на грудях і вкусив зимним зубом шкіру.

— Гаварі сволоч! Гаварі...і...і! — клацала скажена паша... З-поміж зубів текла слина і миляними баньками летіла в обличчя Катерини... Вона стояла, як степова кам'яна баба. Мовчала... Її серце висіло на волосочку і клювало грудну клітку.

— Ну, тітусю, які ж бо ви! Кажіть, як вас питають по-людськи! — відізався вже лагідніше і по-українськи другий.

— Покажіть, де у вас криївка з районним провідником! ...Ми ж знаємо все!... —

— Скарей, скарей, бабушка! Гаварі, где самостоятельная дирка*). Гаварі...і...і!

— Та яка в нас криївка, та які провідники, і хто таке вигадав, звідкіля така напасть?! — З печі сходили лагідні старечі слова.

— Малчі старик! — загарчав той...

— Та як же ж мені мовчати, коли ви її мучите?!

— Ти ещо своє?! От сволоч! — Прискочив до печі і стягнув старого за ноги на долівку. Голова вдарила з ляскотом об засохлу глину. Наче гладущик впав і розбився.

— Лишіть мені тата! — крикнула стома голосами Катерина. — Вони вже старі! Тут я газдиня! — Заслонила собою старого.

— Ти газдиня?! — засичав змієм.

Тоді вже приклади, наче молоти в кузні по ковадлі, били Катерину і її тата. Вона лягла на нього, схрестила свої руки на голові і ковтала кров, випльовувала зуби...

— Гаварі сволоч, где бандітское гнездо?! — Жилаві лапи кліщами вбивалися в її волосся і виволочили скривавлену на двір. Застягнули під клуню. Тут енкаведисти розкопували підвалини. Той, що волік, жбурнув її на купу свіжої землі, наче зім'яту червону плахту. А ті приходили, плювали, як на стерво, копали, обкладали прокльонами. Катерина мовчала, мов вогка земля. Зуби вбилися в губи, немов би хто зчпив їх дротом. Лежала на свіжій землі, наче на пуховій подушці, а земля ссала її кров, цілувала рани зимними устами.

*) Самостійними дірками большевики називають криївки українських повстанців.

Сонце було якесь, як не щодня, велике, ніби напучнявіле з того горя, що діялося в Катерини на оборі.

— Коби не знайшли! О, Мати Божа! Хай мене вб'ють, закатують! Коби їх не знайшли! — Крізь щілинки поміж віями глядів жах, дивилася розпука, видряпувався біль.

Її вже не займали...

Копали землю. Рили, наче кроти. Пхали довгі, довжезні дроти. Гостротесані. Наче величезні шпильки. А кожний раз, як пхали, Катеринене тіло корчив біль, тряс холод, кусали гарячі мурашки...

Кожний раз ті гострі піки проколювали її серце, сверлили нутро, прибивали її цвяхами до землі...

Катерина чула стогін, страшний стогін. Це земля стогнала. Стогнав Катеринин біль.

— А може?!... Ні! Ще не дійшли до того місця. Ось-ось, ще кілька кроків!

Віддих вдавився їй в горло. Слина пекла окропом. Гаряча роса поклатася діядемом на побитому чолі... А очі наче випливли і роззіялися по подвір'ю. Кидалися під лопатки, клалися під вістря джаганів.

Ні, це не були очі, це Катеринена душа гляділа ними... Стежила за кожним рухом енкаведистів... Впала на ворота і плакала, доходила.

— Васильку, утікай! — схопився болючий крик і залопотів, мов півень крилами на плоті...

— Яка ж вона дурна! Ніби його не здогнали б?!... Чому він саме тепер пригнав корову? Ще ж вчасно! Ох Боже, Боже! За що така страшна кара?!

А ті покинули копати, обступили і реготалися...

А Василько... то на них, то на купу живого м'яса, що лежало в лахміттях, на розкритій землі. І тільки крикнув: "Ма..а..мо!"

— Це я, сину, я... твоя мати! — Катерина встала, мов воскресла з гробу. Ступила крок. А той, що бив її в хаті, ударив знову чоботом в черево і повалив назад на землю...

Схопив Василька руками і заревів з утіхи.

— Тепер, сука, гаварі, матушка, где самостоятельная дирка!

— Не знаю, товаришу начальнику, в нас немає!

— Нічево, старуха, сейчас узнаеш! Пасматрі!

Тамті інші пореготалися, покепкували і далі риють, а цей...

— Ні..і!.. Не займайте його! Бийте мене, мордуйте, стягайте з мене шкіру! Його лишіть!

— Нічево, старуха, сейчас узнаеш! Укажеш где бандеровская куча! Скажеш правду! — Скочив на неї з копитами, придавив до землі, щоб вже не піднялася...

— Тепер гава..а..рі..і! — Підняв приклад і тримає над Васильком.

— Молися, Васильку, молися! — І зболілий голос проводить: "Отче наш"... І Василько повторяє: "Отче наш!"

Гаварі, мать твою... где бандіти?! — скаженіє, біситься...

— І же еси... — —

— І же еси... — —

— І же еси... — Катерина чує ще чийсь шепіт.

— Що це? — Земля молиться з нею... — Оглядається.

Ось два кроки перед нею, там, де криївка, вже риють, розкидають з поспіхом. Регочуться...

— Ні, ні..і! Зачекайте!... Я...

— Ну да, старуха, я казал, что укажеш... Гаварі! — заговорив цей звірюка вже навіть ласкавіше.

— От і мальчік в тебя нічево!

Ні! Ні..і! Як же ж це?! Там риють! Там же ж їх шестеро!... Їх

шестеро за їх двоє... Три рази по-два життя за їх два!.. Три рази по-два?!.. Там же папери, машини!... Там же ж тайни цілого району!.. Це десять разів стільки!... А там риють-копають... Наче кроти, наче кроти.

— Ти дурна! Скажи! Рятуй себе! Рятуй Василька! Його мучитимуть, мордувати... А їх всеодно зараз розкопають... Скажи!.. Василько хоче жити... жити... жити! — Лукавий поклався біля лівого вуха, шепче... кусає... намовляє...

— Рятуй Васи...и...илька!

Але правим вухом, що ціле в землі, Катерина чує слова молитви: “Да святиться ім'я твоє! Яко на небесах і на землі!” — земля молиться, земля просить, земля благає Всевишнього.

— Це їх молитва!..

— Ні..! Ні, товаришу начальнику, в нас їх немає! Рийте, копайте ціле подвір'я, цілий город, поле... Ви в мене їх не знайдете! — промовила, наче могила...

А там ось пхають дроти... Катерина чує вже страшний крик... Це прокололи його — командира. Пізнає голос егомостевого Тараса. Кричить, наче її Василько...

— Це він, її Василько, не Тарас!.. Її малий синок в'ється на землі з болю... Приклади ціпами б'ють, б'ють... Ось ліва ручка перебита, обвинулася наче лента довкруги одного... З уст пурхнув червоний птах...

...А земля молиться, шепоче Катерині до вуха: “Но ізбави нас од лукавого!”

**

Як Василько лежав вже без пам'яті і як Катеринина свідомість втопилася в крові, енкаведисти відійшли, переставши копати... Погрожували сексотіві, що “подкачал”... І кляли Катерину, що тверда, як букове дерево...

А тоді з криївки вийшли ті шестеро, немов з могили душі повиходили. Похилились міртовим вінком над Катериною і її сином.

А священиків Тарас сказав: “Оце наша мати!”

ОЛЕКСА СТЕФАНОВИЧ

ЗАМІСТЬ КОЛИСКОВОЇ

Не буду тобі такої:
“Вже сон до вікон од плота,
Вже вікнами сон в покої,
На котика вже воркота”...

Воркотик дівчаткам личить, —
На коника глянь ось, хлопче,
Як пана він свого клоче
Та землю копитом топче.

Побіг. Закричала птиця.
Далеко, а чуть голосну.
Це сонце орлові сниться
І клекче у темні зозну.

Десь блима у темні огник.
Хтось інші нам згуки горне.
Дніпро це реве та стогне,
Це стогнуть степи та Чорне.

Ти зірки свої згасило,
Побач же таку снину —
Хай коників — сила-сила
Та все з верхівцями, сину.

Від орлього клекту — глушно,
А сонце — все д' горі, д' горі,
Так радісно, гучно, рушно
В степах, на Дніпрі й на морі.

ЛИСТ ДО СИНА

Через віщо люблю я Батьківщину — Італію? Запевне в тебе зараз же знайшлося багато відповідей на це питання: “Я люблю Італію через те, що мати моя італійка; через те, що в жилах моїх пливе кров італійська; через те, що тих померших, яких оплакує моя мати і шанує мій батько, поховано в землі італійській, через те, що місцевість, в якій я народився, мова якою я розмовляю, книжки, з яких учуся, мій брат, моя сестра, мої товариші, великий нарід, серед якого я живу, природа навкруги мене і все, що я бачу, що люблю, чим пишаюся — все воно італійське”.

О, ти ще не можеш тепер глибоко почувати цю любов! Ти визнаєш це почуття вповні тоді, як станеш вже зрілим мужем, як вибувши довгий час далеко на чужині, побачиш з пароплава далеко на обрії високі, сині гори твого рідного краю; як воно витисне тобі сльози з очей, а з серця радісні вигуки; ти визнаєш це почуття тоді, як десь у далекому чужому місті, серед юрби чужих людей тебе потягне кинути до незнайомого тобі робітника через те тільки, що проходиши повз нього, ти почув, як він сказав щось твоєю рідною мовою.

Ти визнаєш це почуття любови тоді, як великий і гордий гнів спалахне в твоєму серці, коли ти почувеш, як чужинець зневажає твій рідний край.

Ще дужче й глибше визнаєш його тоді, як ворог, мов огненна гроза, насуватиме на твій рідний край і ти побачиш, що молодь збирається звідусіль і йде боронити Батьківщину, що батьки, прощаючися зі своїми синами кажуть їм: “Будьте відважні!”, а матері кричать: “Вертайтеся переможцями!”

Ти почувеш його тоді, як невимовна радість обгорне твою душу, коли ти матимеш щастя побачити, як у твоє місто входять рідні полки, значно менші, ніж були, змучені, обірвані, страшні з погляду, але з блискучими, радісними з перемоги очима, несучи пошматовані кулями прапори, за якими йтимуть лицарі, піднявши в гору позав'язувані голови та покалічені руки, а нарід обсипатиме їх квіттям, дякуватиме, бажаючи їм щастя та здоров'я, посилатиме їм поцілунки.

Тоді ти вповні зрозумієш, що це є любов до Рідного Краю, тоді ти почувеш, що в тебе є Рідний Край.

Це така велика й свята річ, що якби я колинебудь побачив тебе, що ти вертаєшся живий з бою за Рідний Край, ти, частина моєї крові і моєї душі, і я довідався б, що ти zostався живий через те, що ховався від смерті, то я, твій батько, що так радісно зустрічаю тебе тепер, як ти вертаєшся зі школи — я зустрів би тебе тяжко ридаючи, я вже не міг би тебе любити і до смерті не згоїлася б рана в моєму серці.

Твій Батько.

---

*) Едмондо де Амічіс († 1908 р.) італійський письменник, що вславився на весь світ своєю книжкою про життя й подвиги юнацтва та молоді п. з. “Серце”.

Книжка ця діждалася в самій Італії понад 600 видань та й перекладу майже на всі мови світу. Переклад вибраних частин на українську мову зладив у 1900 рр. В. Шухевич, а повний переклад зладили Борис і Марія Грінченки і він появилися в Києві 1911 р. Новий переклад — найвірніший до італійського оригіналу — зладив перед останньою війною Євген Онацький і він вже свого видання.

ОСНОВНІ ЗАЛОЖЕННЯ НАЦІОНАЛІЗМУ

Ми вказали в окремій статті — в попередньому числі нашого органу,*) що на тлі українських Визвольних Змагань 1917-20 рр. зродився новий світоглядно-політичний рух, український націоналізм. Цей рух позначився незвичайно корисно в багатьох ділянках життя і мав визначний вплив на формування української історії в переломових роках другої світової війни. Не дивлячись на основно змінені умови життя, головні тези українського націоналістичного руху зберегли свою силу, хоч на багатьох з них позначився дальший розвиток.

Нас незаперечно цікавить, чим пояснити цю велику життєвість українського націоналізму. Але для зрозуміння цього явища треба насамперед пояснити, що це таке націоналізм узагалі.

Термін націоналізм походить від латинського слова “natio”, тобто нарід. Це вказує, що націоналізм це рух, який тісно зв'язаний з народом, чи пак нацією (тобто народом, що змагає до повноти своїх політичних прав). Можна сказати, що це **рух**, заснований на глибокій **любві до народу**, якого основним завданням є **віддана служба народові**. Отже, в понятті націоналізму маємо, як основний чинник, — **любов**. Любов, як почування, є одним з рішальних рушіїв людської дії. І то любов у рівній мірі проявляється в малих гуртах (родина), що й у середніх (громада) і великих (нарід). За прикладами не приходиться довго шукати. Любов матері до своєї дитини є рівно добре відома, як напр. на любові побудована солідарність односельчан чи глибоке прив'язання до батьківщини, до її землі і краси природи, до земляків, до передаваної традиції. Але любов викикує завжди **чинну поставу**. Мати не тільки любить дитину, вона нею опікується. Односельчани допомагають один одному. Члени національної спільноти боронять своєї вітчизни. Націоналізм, як рух побудований на глибокій любові, вимагає від своїх послідовників **відданої служби Батьківщині, активності**. При тому служба веде не раз до конечности посвяти, до зречення з особистого для загального, до жертвоування меншого для більшого — навіть принесення власного життя в офірі, як цього вимагає добро спільноти.

Ця основна характеристична прикмета націоналізму надзвичайно **позитивна**. Любов, посвята, жертва життя — це **шляхетні** прикмети, перед якими всяк у пошані клонить голову.

З другого боку нарід це та спільнота, для якої і за посередництвом якої постали **всі великі речі у світі**. Мистецтво, література, наука, заки стаються понаднаціональними (і тому міжнаціональними) служать **своєму народові** і тільки завдяки власному народові входять вони до скарбниці духовности цілого людства. Світова культура — це богата мозаїка того, що створили національні культури. Всесвітня історія це передусім історія найбільше впливових і могутніх народів. І кожний визнає за найбільшу честь для себе, коли він якимсь успіхом всесвітнього значення зможе причинитися до вивищення свого народу (пригадаймо хоч би досягнення й успіхи різних змагунів на світових олімпіадах).

Зі значенням національних спільнот можна б у світі порівняти

*) Гл. стаття “Проблеми молодого покоління” в “На Варті” ч. 2

хіба ще лише вплив релігій і зв'язок з ними організацій. Але у релігії здебільша починається вплив духовости її визнавців; релігії і нації, перехресуючись, тісно сплітаються і творять нерозривну цілість. Іншими словами: рішальним чинником в історії є народи. Це не заперечує цілком ролі одиниці, але одиниця проявляється в історії й добуває вплив на хід подій насамперед завдяки своїй нації, в якій знаходить опору до своєї дії.

Коли любов є одним з найосновніших і найшляхетніших почувань, а нація одним з найосновніших чинників у історії, тоді видається наскрізь природним, що **любов до свого народу є чи не основним внутрішнім наказом кожної одиниці**, а службу народові, посвяту для нього можна зачислити до найшляхетніших виявів людської творчости. Націоналізм, як рух, пропагує чинну любов до народу, є таким чином явищем **наскрізь позитивним, будуючим, творчим**.

Націоналізм часто змішується з іншими, зближеними поняттями. Можна напр. запитатися, яка є різниця між націоналізмом і **патріотизмом**. Аджеж під патріотизмом розуміємо саме **палку любов до вітчизни**. Річ у тому, що любов може бути чисто **пасивна** і не проявлятися в чинах. Патріотом звикли ми звати і того, хто активно батьківщині служить, і того, хто тільки тихо й без діл долею батьківщини боліє. Націоналізм жадає від своїх визнавців **чинної любови, активності, динамізму**.

Цей динамізм зближує націоналізм до другого поняття. Підкреслена любов до своєї нації може, але **не мусить**, вести до заперечення чужої нації, до певної засліплености в любові, до недобачування хиб своєї нації, до перебільшування її прикмет з рівночасним заперечуванням прикмет у других народів і перебільшуванням їх хиб. Ми маємо на таку сліпу любов **окреме** окреслення: **шовінізм** і його не треба з націоналізмом змішувати.

Зайве додавати, що в добу творчого насилення патріотичних почувань, коли націоналізм стає наказом хвилини, є він для правдиво вартісних людей **внутрішньою konieczністю**. Але внутрішня konieczність найдинамічніших одиниць творить певну атмосферу; тоді до передовиків руху старається уподібнитись загал. Тоді націоналізм, будучи для одних наказом і потребою, стає для других модою. В той час "націоналістом" називає себе і чесний патріот, який однак не має досить сили волі до дії, і шовініст, який не бачить границі між священною службою народові і непотрібним задразнюванням національної гідности другого.

Справжній націоналіст, який віддано й з повною посвятою працює для своєї спільноти, має **повну пошану** до гідности другого народу. Він уміє оцінити навіть вартості свого ворога. Ця вмільсть не тільки етично конечна, але й доцільна й розумово виправдана. Як ми привчимося ворога **принижувати, знецінювати**, тоді існує небезпека, що ми його **злегковажимо**, а це може помститися в рішальній хвилині. Нам треба знати, що напр. москалі є непоправні імперіялісти і їх імперіялізм від століть до сьогодні загрожує Україні. Але з цієї усвідомленої істини **не** випливає ще, що москалі стоять **під кожним оглядом** нижче від українців. Якщо так було б, то це передусім зле свідчило б про нас; що ми, стоячи вище від москалів, даємо себе поневолювати. Але такий погляд небезпечний, бо ми, легковажачи москалів, неналежно будемо приготувляти себе до остаточної розгри з ними.

Націоналіст — це жива, твереза, розумна людина, яка бачить у ворога його хибі і прикмети. Досягнення власного народу є джерелом його виправданої **національної гордості**, але національна гор-

дість не веде його до того, що б він забув, що ми маємо і **хиби**, які треба зусильною працею над собою змінити (от як напр. відомий пасивізм нашої вдачі, незацікавленість громадськими справами, коротко схопленою у висказі “моя хата скраю”, сентименталізм і перечулене почуття кривди і т. д.).

Розрінення трьох відрубних понять: патріотизму — націоналізму — шовінізму дозволить нам зрозуміти, що саме розуміємо під націоналізмом.

Ми не хочемо спорити, що межі між поняттями є доволі пливкі і що для націоналізму існує постійна загроза, що він раз буде втрачати свій динамізм, а раз навпаки сходити на манівці простого заперечування всього чужого. Ми не хочемо спорити, що, мовляв, націоналізм ніколи не відхилився від основної лінії. Ми тільки кажемо і вказуємо, що саме під націоналізмом треба розуміти, і хочемо визначити для себе правдивий зміст націоналізму. Цей правдивий зміст дозволить нам визначити національний виховний ідеал, до якого треба прямувати.

Націоналізм як чинний патріотизм є явищем понадчасовим. Незаперечно, були в тому значенні в українській історії націоналісти, заки це націоналізм оформився як рух.

Коли ми кажемо, що наші Визвольні Змагання призвели до нового руху, яким став націоналізм, то це має два значення: 1) Динамічна постава українських патріотів стала явищем **масовим**, якщо не загальним. 2) Спільна постава призводила до спільної дії, яка в свою чергу викликала потребу точнішого з'ясування націоналістичної ідеології. Це розроблення націоналістичних світоглядових заłoженнь заслуговує на ширше обговорення, але покищо вистачає ствердити, що і в той час націоналізм передусім визнав начальним наказом потребу відданої служби Україні, а гасло “**Україна понад усе**” визнавалося головним програмовим моттом. Звичайно, треба підкреслити, що назване гасло **не мало** якогось філософічного характеру і воно зовсім не стосувалося гієрархії вартостей земських і понадземських. Іншими словами: Україна понад усе не значило, що Україна має бути найвищою етичною вартістю у цілій вселенній, а тільки найвищою цінністю на землі. Надто загальникове сформулювання гасла могло вести до деяких небезпечних наслідків (конфлікту між націоналізмом і релігією), але це аж ніяк не лежало в програмі українського націоналізму.

Віддана служба народові, готовість на жертву, ставлення загального над особисте, вічного над дочасне, свідомости сповненого обов'язку над матеріальне — ці всі чинники визначали, що націоналізм був наскрізь **ідеалістичним рухом**. Його динамізм призводив до підкресленого наголошення в людини **сили волі**, без якої нема активності ні дії. Націоналізм став отже **волюнтаристичним рухом**.

Світоглядово-політичний рух звичайно змагає до того, щоб для успішности дії перетворитися в партію, організацію чи орден. Тоді спільний провід при допомозі спільних організаційних форм і дисципліни може керувати своїм активом. Націоналістичний рух в організацію перетворювався на Українських Землях 1929 р. і тоді **ще більше** мусів **скристалізувати** ідеологічні заłoження і свою політичну програму.

При докладнім розгляненні, що розуміємо сьогодні під націоналізмом, треба, незаперечно, прослідити всі ті чинники, які входили в склад програми, і як вони розвивалися чи зникали. Але в цій хвилині важливо передусім визначити **суттєві, головні** складники націоналізму, — оте, що в ньому **завжди** оставалося **незмінним**. Це тим більше, що, як відомо, 1941 р. дійшло до поділу націоналістичної

організації на дві окремі групи (окреслювані, здебільша, іменням провідників обидвох груп). Згодом наступило дальше зрізничковання в групі С. Бандери, від якої відійшло крило, згуртоване біля ЗПУГВР. Ці поділи зумовили, що з одного боку програми різних груп зачали на базі спільної ідеології **різничкуватися**, що однак не могло остатися без впливу на саму ідеологію; з другого боку поділи призвели до того, що деяка кількість націоналістів воліла остатися **поза організаціями**, не хочаючи наражуватись на розділ від частини недавніх політичних однодумців. Щоправда, одна з груп досить основно **відступила від визнаних колись засад** націоналістичної ідеології й практики, але дві другі групи далі визнають засади націоналізму.

Таким чином сьогодні маємо не менше двох організованих націоналістичних груп і низку неорганізованих членів націоналістичного руху. За такого стану треба вернутися до вихідних позицій українського націоналізму, які лишилися **незрушними для всіх**.

І це саме є, базована на любові, **конечність** жертвенної служби Україні, — це є динамічний український патріотизм ідеалістично-волюнтаристичного філософічного спрямовання. З націоналізму очевидно випливає **заперечення інтернаціоналізму**, що не є однозначне з виключенням міжнародньої співпраці; але заперечення інтернаціоналізму негує таку форму співпраці, яка вела б до зтрати національної особовости, національної індивідуальности. З націоналізму випливає теж першенство **національного перед соціалним**. Не є це ніяким недоціненням питання, але підкресленням віри в український нарід, який у своїй державі повинен найти **справедливу розв'язку соціальної проблеми**. Це ствердження не має (і не сміє) вести до **занедбання** шукань за справедливою розв'язкою **вже тепер**; навпаки, правильна розв'язка в майбутньому залежна від широких студій проблеми в сучасному. Це ствердження тільки на те, що **не беремося за соціалне визволення в соціалістичних інтернаціоналах**, бо соціалне визволення українського народу (як це сьогодні є зовсім ясним) **не прийде без національного визволення**. Тому питання **визвольної концепції** є для українського націоналіста **найважливішим питанням**. Український націоналіст не є на підставі основних **заложень світогляду мілітаристом чи антипацифістом**, але український націоналіст не може і не сміє пропагувати **пацифізму** в тому часі, що нам **не треба зброїтися до добуття української держави**. Пропаганда **безоглядного пацифізму** в час закріпачення української нації є **однозначна з приреченням її на загибель**. Безоглядний пацифізм це в сучасну пору віддання на поталу російського імперіялізму і його **модерній большевицькій формі десятків народів і мільйонів людей**. Такий пацифізм — це не чеснота, а **злочин**. І проти такого пацифізму український націоналізм мусить виступити.

Здоровий дух не може толерувати злочину. Не може його толерувати і український націоналізм, який, борючися за визволення українського народу, бореться за **визволення всіх народів**, які знаходяться в цім самім положенні. Український націоналізм змагається за **самовизначення народів і за свободу людей самовизначених народів, за соціалну справедливість**, за можливість індивідуальної ініціативи, за новий лад, за істину. Але що істина не прийде без боротьби, то й до хвилини здійснення основних цілей українського народу й народів, що у подібному положенні, **не може бути миру і не може бути пропаганди миру**.

Це є основні **заложення націоналізму**, які не змінились від початку його існування до сьогодні і які є спільні всім без винятку націоналістичним групам і членам націоналістичного руху.

ПЛЕКАЙМО СИЛУ

Від Редакції: У попередньому числі нашого журналу помістили ми статтю п. з. "За волю і державність "Срібної Землі", присвячену пам'яті М. Колодзінського і З. Коссака — співтворців державности Карпатської України. Сьогодні містимо одну із статей З. Коссака, які були друковані в журналі молодих "Дорога", Львів, 1937 (підписані тільки ініціалом К.). На жаль, не маємо змоги дістати ці числа львівського "Студентського шляху", в яких містилися статті З. Коссака, що з ними варто було б познайомитися і нашій теперішній молоді, як із духовою спадщиною однієї з найвизначніших постатей українського націоналістичного руху на ЗУЗ.

Підставові елементи людського життя, як воля, дух, характер, віра, правда, любов і інтелект, коли вони є насичені силою і відповідною динамічною натурою — стають вартостями вищого порядку, бо можуть владно опановувати життя й підносити його. Коли ж цієї сили бракує їм, тоді є теоретичними й статичними поняттями без практичної спроможности.

Динаміка життя — це діюча сила творчих зусиль, це напір творчого росту й змаг до кращого буття. Тільки ті люди, що в глибині своєї істоти є справді динамічні, що сповнені нічим негтовтаною потребою боротьби за кращий світ і кращі вартості — вибиваються на поверхню життя і є творчі. Пам'ятаючи про це, мусимо плекати силу в найширшому розумінні: силу тіла, силу волі, силу духа, силу моралі, силу інтелекту, силу життєрадості і неустанного творчого чину.

Мусимо нести в життя культ сили!

Зі становища націоналістичного світогляду — жити, значить віддати себе творчим зусиллям в ім'я великої ідеї, щоб на шляху життя нанизати свою окрему вартість і в той спосіб підносити рівень буття. Коли ж підносимо наше буття до висот ідеалу, мусимо ще вище ставити наш ідеал і так у безконечну чергу, щоб життя росло і ми в ньому і щоб був вічний ріст до досконалости. Важне, щоб пам'ятали ми про безмежні творчі потенції, що є в людині й вміли ці потенції перековувати в твердий чин.

Коли молода людина забуває про динаміку й умістить свій молодечий порив у певну статистичну систему вартостей і хоче після певних досягів спокійно зажити, тоді вона вже скінчена, як суспільно творча істога і від неї вже нема чого надіятися. Світ молодечих поривів рішає про прийдешнє людини — а хто в молодості літ не є палким ідеалістом — цей на старості літ стає черствою людиною. Це ясне, бо молодість — це потенціал мужности.

В ім'я цього та в ім'я світлости нашого прийдешнього необхідно кликати до всіх молодих:

Хай сповняє вас неустанна жажда бути творчими і дати з себе найбільше вартостей. Хотійте бути кращими, дужчими й вартіснішими, як ваші попередники, але ж у парі з тим будьте шляхетні аж до крайности, бо шляхетність і моральна чистота дасть вам змогу бути справді кращими й надхне ваші вчинки великістю.

У житті ніколи не будьте без мети, але не обмежуйте себе метою — вмійте глядіти ще дальше поза неї. Мета для вас це та сила, що унапрямуватиме ваші зусилля, але ж вона не може прив'язати вас до себе так, щоб скостеніли ви з нею чи радше із здійсненням її, як індійські йоги. Нехай кожне досягнення мети буде для вас побудженням для дальших тяжчих і ще вищих цілей.

Ідіть у життя як титан Геракль, що знав неустанну потребу по-

борювати перешкоди. Будьте непосидючі і прагніть вічного росту й усю динаміку свого буття віддайте досконаленню життя і плеканню все нових і кращих вартостей.

Плекайте силу й самі будьте силою своєї нації, силою її краси, потуги й щастя. Будьте силою, що рішатиме все про перемогу волі нашої нації.

Не будьте філософами, — але, маючи світогляд і зміст тямучості, проникливість інтелекту, глибинність мислителя і прозорливість — ідіть у життя, як герої йдуть — прагніть боротися за життя і за те, що найцінніше в ньому. Досконаліть себе й інших, плекайте характер і станьте твердою основою кращих суспільних відносин і господарських укладів і пам'ятайте, що все нове треба починати від зараз і від себе. Не говоріть: десь там, колись — бо це робить із вас мрійників типу Шігалєва Достоевського.

Будьте одушевлені життям — несіть культ життя і самі будьте образом його. Жийте радістю навіть серед найтяжчих умовин і цією радістю крешіть красу — тільки не скнійте. Не бійтесь ударів, але не падіть під ними.

Коли вас щось розніжнює надмірно й вбиває силу, тоді гартуйтеся — йдіть на лоно природи й від неї безпосередньо черпайте запаси для твердого й мужньообойового життя. Вона — природа, обоснована силою, — любить сильних і дружить з ними, але є жорстока для кволих.

Природа — твір самого Бога — має вона життєдайну силу для нас, тому дружіться з нею й любіть її. З природою рідного краю зокрема творіть одну й будьте захисниками її, так як вона є джерелом нашого життя.

Любіть сонце — воно дає енергію ясноти.

Любіть весну, як силу, що будить життя, що є образом вічного ставання й молодечости. Любіть літо й його жар, що палить нераз аж до упадку на шляху мандрів — воно робить вас витривалими.

Любіть зиму і її лють — вона скріплює вашу відпорність.

Виплекуючи в собі ці вартості, життєву силу й відпорність на найтяжче, сповнені безмежною ідейністю й готовістю життя віддати за ідеал — горіть любов'ю до найвищої ідеї української нації, — віддайте себе й своє життя їй у тій свідомості, що віддаєте себе в найкращій і найбільше досконалій формі.

Тоді будете справжніми людьми й справжніми суспільниками, тоді станете гідними синами рідної нації.

МИКОЛА ЩЕРБАК

Ч Е К А Н Н Я

Я все, мов жду чогось... Ось хтось
застука в двері,
І я схоплюся вмить, стривожений,
— Збирайся! Вже пора!...
І я лише папери,
Поезій чар і плин — і вийду в морок,
в ніч...

Я буду довго йти безкетями й ярами,
Я пробиватимусь і поплавом, і вбрід,
Дарма, що хтось лихий ревітиме вітрами,

Щоб я губив свій слід, щоб я
від жаху блід...

Я буду довго йти — і раптом на світанку
Спинюся над Дніпром, задивлений у даль...
І вдарить грізний грім і в бурі наостанку
Струсне, як землетрус, і кривду, і печаль!..

Тоді проллється дощ, снаги і сили повний,
І змиє згарища, сполоче пил доріг,
І засяєш Ти у тиші невимовній
Як я це вимріяв, як в серці я зберіг!

УКРАЇНСЬКИЙ РЕСЕНАНС ХХ. СТОЛІТТЯ

(Продовження)

Визвольний Рух на Україні в період 1917 до 1930 р.

Усе те, про що ми згадували в попередній статті, було тільки передлюдією до подій, які розгорнулися на Україні після лютневої революції 1917 р. Невдала війна, що почалася 1914 р., безладдя на фронті і в середині держави, і нарешті повалення царату — розхитали царську Росію і разом з тим спричинилися до політичного і культурного відродження поневолених Московією народів. В Україні ще весною 1917 р. утворилася Центральна Рада, як революційний український парламент, а вліті був створений Генеральний Секретаріат на чолі з Володимиром Винниченком. Але в жовтні 1917 р. на Московщині вибухла большевицька революція. Большевики, захопивши в свої руки владу, не хотіли помиритися з фактом незалежної української держави. Розпочалася боротьба українців за свою державну незалежність. Ми не будемо зупинятися на ній, бо основне завдання моєї статті — відродження національної української культури. Маю тільки відзначити, що в цій боротьбі українці виявили багато завзяття і навіть героїзму. Особливо це треба сказати про нашу молодь. Це ж 300 студентів виступили проти численного большевицького війська, що сунуло на Київ, і всі під Крутами лягли смертю героїв. Багато нашої молоді пішло в повстанські загони, що боролися з большевицькими бандами і там знайшли собі смерть. І взагалі можна сказати, що рідко який з поневолених Московією народів боровся проти большевиків з такою упертістю, як українці. І все ж таки ця боротьба скінчилася поразкою: Україна знову попала в московське рабство, далеко жорстокіше, ніж рабство царське. Значно довше і з більшим успіхом боролася Україна за свою національну культуру, виявивши при цьому великі творчі сили свого народу.

У часи “військового комунізму” сільське господарство на Україні значно підупало. Большевицькі банди ходили і їздили по селах, нещадно грабували селян і руйнували їхнє господарство. Найбільше терпіли при цьому кращі господарі: большевики відбирали у них хліб і худобу, грабували одіж, а часто і вбивали їх. У селян, як кажуть, опускалися руки, бо не було сенсу працювати: все одно прийдуть большевицькі банди і все заберуть. І в наслідок цього Україні загрожував голод, що особливо тяжко відчувався в містах. Становище ускладнювалося тим, що справжній голод розпочався на Поволжі, звідки населення сунуло на Україну. Большевики побачили, що їхня політика може привести до катастрофи і тому зробила “крок назад”. Розпочався період НЕП-у, коли “продразв'яорстка” була замінена “продналогом”. Треба було дивитись, як завдяки великій працездатності нашого селянства швидко відродилось на Україні сільське господарство. На базарі з'явилась маса продуктів, ціни на які швидко впали: чималий глек молока можна було в Полтаві купити за 15 копійок. Але відчувалась велика недостача в промислових товарах, бо фабрики і заводи стали, а частина їх була зруйнована. Утворились, як тоді казали, “ножиці” між цінами на сільсько-господарчі продукти і продукти промисловости, тобто — неспівмірно високі ціни на промисловий крам і низькі — на сільсько-господарський.

Але й тут наш нарід знайшов вихід. Почалася швидко розвиватись кустарна промисловість: кустарі виготовляють полотно, сукно, посуд. Пишно розквітає мистецька промисловість; наприклад — на

Полтавщині в Опішні і Миргороді виготовлялись чудові глиняні вироби, що вражали своїм мистецьким виглядом.

Широко розгорнувся на Україні кооперативний рух. По містах і селах було засновано багато кооперативів, споживчих і виробничих. З'явилось немало самовідданих і талановитих кооператорів, як напр., голова Полтавської спілки споживчих товарів Шуліга. Кооперативи на Україні не були лише комерційними підприємствами: вони широко допомагали і нашим культурним установам. Так напр., коли під час денікінщини вийшов відомий наказ генерала Май-Маєвського про те, що уряд буде утримувати на Україні лише школи з російською викладовою мовою, спілки споживчих товариств узяли на своє утримання всі українські школи на Полтавщині і утримували їх значно краще, ніж денікінський уряд утримував російські школи.

Але особливо великі успіхи мала Україна в галузі духової культури і в першу чергу в галузі шкільництва. Незабаром після лютневої революції в Києві заснувалося товариство шкільної освіти. Перш за все воно взяло на себе завдання перетворити зрусифіковані школи на Україні на справжні українські школи, що були б такими не тільки за мовою викладання, а й за змістом виховної навчальної роботи. З цією метою літом 1917 р. були організовані в Києві інструкторські курси, що мали підготувати лекторів для курсів перекваліфікації українського вчителства. Такі курси мали бути організовані по всіх великих і малих містах України. На інструкторських курсах читали проф. Мих. Грушевський, Науменко, Софія Русова, Супицький та інші. Після закінчення курсів у липні слухачі роз'їхались по цілій Україні і провели велику роботу серед учительства. Майже всі учителі на Україні не тільки початкових а й середніх шкіл пройшли курси перепідготовки: вони прослухали курси української мови й літератури, української історії, педагогіки і психології, засвоїли українську математичну термінологію. Як лектор, що працював на цих курсах, маю засвідчити дуже велику зацікавленість слухачів. Як видно, українізація школи припала до серця виключній більшості вчителства.

Коли восени 1917 р. школи на Україні розпочали новий навчальний рік, всі вони за винятком шкіл для національних меншин, були українськими як за формою, так і за змістом навчання. Це безперечно велике досягнення. Велич його ми особливо зрозуміємо тоді, коли візьмемо на увагу, що більше як століття українська молодь училась російською мовою. Такому досягненню Україна в першу чергу зобов'язана українському вчителству, що у відповідальний момент нашої історії виявило велику національну свідомість.

Перехід нашої школи на рідну мову навчання до жовтневої революції відіграв велику роль і в подальшому розвитку нашого шкільництва. Він поставив большевиків перед доконаним фактом, проти якого вони піти не могли.

Але помимо цього ми маємо великі досягнення і в самому змісті навчально-виховної роботи. Уже в 1918-1919 роках серед наших педагогів визначалось немало талановитих особистостей із широкою освітою і великими педагогічними здібностями. Між іншим, у першу чергу маю назвати Дурдуківського, директора I-ї української гімназії в Києві, п. Голобородька, директора гімназії імени Етешенка в Полтаві. Обидві ці гімназії зуміли високо піднести рівень навчально-виховної роботи; обидві вони, стоячи на національному ґрунті, широко використовували досягнення європейської та американської педагогіки, зокрема системи таких педагогів як Кершенштайнер, Дюї, Шарельман, Гансберг та інш. Але кожна з них мала своє власне обличчя. У гімназії ім. Стешенка особливо велика увага зверталася

на естетичне виховання молоді. Сам шкільний будинок гімназії мав дуже привабливий вигляд. У шкільних приміщеннях завжди підтримувалась зразкова чистота, шкільні меблі були однотипні і цілком відповідали вимогам шкільної гігієни, у шкільній залі висіли прекрасно виконані картини українських мистців, у клясах висіли малюнки менших розмірів, прикрашені українськими рушниками; на вирізьблених полочках стояли прекрасні керамічні вироби, зроблені в Опішнянських і Миргородських майстернях. Поряд з такими дисциплінами, як українська мова і література, історія, географія, латинська мова, математика та інш., у навчальний плян була включена плястика, яку викладала талановита вчителька Ада Рікторіон. Школа часто влаштовувала мистецькі ранки і вечірки із широкими і різноманітними програмами. Дух естетизму, що проймав усе життя школи, збагачував психіку учнів тонкими переживаннями, виховував у них здібності відчувати красу природи і мистецтва, ушляхотнював і урівноважував їхню вдачу.

Благодійний вплив мала школа і на околицьке населення. Гімназія ім. Стешенка містилась на Павленках. Це було передмістя Полтави, населене ремісниками, дрібними крамарями, робітниками. Воно вславилось частими л'янками, бійками, хуліганством.

Підо впливом гімназії поведінка мешканців Павленок різко змінилась на краще. Школа дійсно стала для Павленок справжнім культурним осередком.

У перші роки революції українські середні школи існували не тільки в містах, але й у багатьох селах. Заснувались вони з ініціативи селян, що своїми коштами забезпечували утримання шкіл і вчителів. У цьому виявилось традиційне прагнення українців до науки, про яке писав ще Павло Алепський.

Не менший успіх мали українці в описуваній нами період і в галузі високої освіти. У 1918 р. крім університетів Київського, Харківського та Одеського відкрились два нових університети: у Полтаві і в Кам'янці-Подільському. Поділюсь своїми спогадами про Полтавський університет, як колишній доцент його. В університеті викладали декілька харківських професорів, між ними Багалій і Когаров, було декілька колишніх професорів Петербурського і Казанського університетів. Із місцевих науковців у Полтавському університеті викладали крім мене, Щепотієв, Чаленко, Щербаківський. Тут же почала свою професорську кар'єру Н. Мірза Авак'янц, що потім була заступницею проф. Багалія в Харківському університеті. Маю відзначити той великий ентузіазм, із яким працювали студенти університету. Авдиторії дослівно не вмщали слухачів. І це дало добрі наслідки: із молодого Полтавського університету вийшло чимало висококваліфікованих науковців, що потім викладали не тільки в Полтавських високих школах, а і в Харківських.

Розвинулась тоді на Україні і позашкільна освіта. По містах і селах засновувались товариства "Просвіти", при деяких з них, як напр. при Полтавській „Просвіті", працювали народні університети. Читали в них лекції переважно професори високих шкіл. Часто вони, як напр., проф. Щепотієв, виїздили і на села.

Значно ширилось тоді на Україні і видавництво: збільшилась кількість українських газет і журналів, видавали твори старих українських письменників і нових, що почали писати перед самою революцією і після неї.

Великі досягнення мала Україна і в галузі науки. У 1918 р. було відкрито Українську Академію Наук, при якій було створено в декількох містах філії в формі наукових товариств.

(Продовження буде)

КАМЕНЯРЕВИ УКРАЇНИ

Пам'ятник на могилі Івана Франка (* 15. 8. 1856, † 28. 5. 1916) у Львові на Личаківському цвинтарі (скульп. С. Литвиненка).

О КУЛЬЧИЦЬКИЙ

“НАРОД І ПРОВІДНИК” У ПОЕТИЧНІЙ ВІЗІЇ І. ФРАНКА

ПОЕМА “МОЙСЕИ” В СВІТЛІ СУЧАСНОЇ СОЦІОПСИХОЛОГІЇ
СОЦІОПСИХОЛОГІЯ ТА ЇЇ ПОГЛЯД НА ЛЮДИНУ

Стара правда філософії Аристотеля, що “людина є громадським еством” — набирає в нашу добу нового блиску. Сучасна думка, перемігши односторонності індивідуалізму, тобто переконання про виключну вартість одиниці-індивіда (погляд Ніцше), — виявляє щораз більше схильності розглядати людину у зв'язку із людським суспільством, як занурену в “суспільному бльоку” людських груп, — як члена групи родинної, групи територіальної села чи міста, груп товариських, “суспільства”, гуртів однолітків, спортових, наукових, культурних чи політичних товариств і т. п. Таким чином приходиться щораз більше до голосу погляд, що його сучасна філософія екзистенціалізму означила формулою “людина не існує, але співіснує” (із другими людьми). Людина з одного боку є в своєму існуванні і в своїй формації в дуже великій мірі, якщо не цілковито, залежна від родини, від суспільних згуртувань, що до них вона приєдналась, як напр. віроповідна громада (церква), професійні організації, і також — від суспільних і державних установ, як от школа чи інші культурні організації, що всі разом могутньо впливають на її життя. З другого боку треба ствердити, що людина є громадським еством, призначеним до суспільно-громадського співіснування, навіть не беручи до уваги її залежності від громади, суспільності. Вона не тільки **успільнена**, але вже **сама по собі**, наслідком своєї **психічної структури є суспільна**. У психічній структурі людини існують соціальні, суспільні гони, нахили, тенденції шукати чіткості

ІВАН ФРАНКО

**

Я з тої раси, що карку не гне,
Глядить життю і смерті в очі сміло,

**

Що любить бій, що просто, грімко йде
На визначене їй судьбою діло.
Пісня і праця — великі дві сили!
Ім я до кону бажаю служити!

**

Учись, щоб був ти сильним мужем,
Як засвітає день новий!
Учись, щоб у ряд став ти готовим,
Як крик роздасться бойовий!

**

...зброю куй,

Ум гостри, насталою волю,
Лиш воюй, а не тоскуй!
Лиш борися, не мирися,
Радше впадь, а сил не трать,
Гордо стій і не корися,
Хоч пропадь, але не зрадь!

**

Або смерть, або перемога! —
Це наш оклик бойовий!

**

В сам час, коли неправда люта
Найвище голову здійма,
В сам час, коли народні пута
Найдужче тиснуть, і закута
Народня мисль мовчить німа,
Довкола найтемніша тьма,
Надії й просвітку нема —
В той час якраз ви не теряйте
Надії, й твердо тее знайте,
Що в груз розсиплеться тюрма,
Неправді й злу не потурайте,
В зневірі рук не покладайте,
І увільнитесь з ярма.

допомоги й піклуватися кимось і приходити комусь із допомогою, шукати чийого товариства, обмінюватися з другими думками, пописуватися перед другими своїми вміннями, над другими верховодити, а інколи другим і підкорюватися, словом — із другими всіляко співжити.

Наслідком такого погляду на людину як на “громадське ество” у подвійному розумінні цього слова, що про нього саме була мова, розвиток сучасної науки про людську душу пішов у напрямку створення нової ділянки психології, що своїм предметом зробила людське життя, як воно проявляється у взаємовідносинах із другими людьми чи людськими групами, у звязку із загалом “товаришів” (“socius-ів”) життя, — тобто людським суспільством. Цю нову ділянку психології названо, еднаючи назву “психології” науки про душу і “соціюсів” — людей — товаришів життя людини, — “соціальною” психологією”, або коротше “соціопсихологією”.

ПСИХІЧНЕ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ В ПОЕТИЧНИЙ ВІЗІЇ

Суспільне життя людини, що про нього від недавна заговорила нова ділянка психології — “соціопсихологія”, здавна вже находило свій вираз і відзеркалення в творах літературного мистецтва, як епопеї (епоси), чи епічні (розповідні) поеми, як романи (повісті) — особливо “соціяльні повісті”, — підчас коли особисте психічне життя, більш зв’язане із індивідуальними, тобто тільки даній одиниці притаманними, внутрішніми переживаннями, бувало предметом поезії, — ліричних поетичних творів, чи в прозі, — “психологічних романів”. Очевидно, що спосіб представлення психічного життя чи громадсько-суспільного чи особисто-індивідуального в літературній творчості і науці-психології — є різні. Наукова психологія, послуговуючись обсервацією, інколи експериментальним дослідженням, збирає даності, що їх вона порядкує згідно із своєю метою (шляхом і порядком дослідів і міркувань). Мистецька ж літературна творчість схоплює суспільну чи індивідуальну психічну дійсність у змальованих словами перед нашою уявою образах конкретних людських постатей (героїв чи діючих осіб), їх переживань та їх міжлюдських взаємин.

У творах літературних і через літературні твори ми тому немов би глядимо на чуже, індивідуальне чи збірне, суспільне життя та маємо до діла із його “спогляданням” — “поетичною візією”, що допомагає собі інколи попереднім вивченням цього життя, проте послуговується не науковою метою дослідів і представленням його вислідів, але головню вродженим, особливим, безпосереднім пізнанням-збагненням, що є особливо властиве мистцям, — т. зв. “інтуїцією” (від слова “intuor — убачаю”) тобто родом проникливого, безпосереднього вбачання. Інтуїція це здатність “відгадати”, відчуті і “збагнути” те, чого ще розумовим порядком не знаємо. Отож, хоч ми й протиставимо психологічно-наукове, методичне пізнання, — інтуїтивній, поетичній мистецькій візії, — треба всеж пам’ятати, що наукова психологія, несвідомо чи навіть в останніх часах свідомо, допомагає собі також інтуїцією, інтуїтивним пізнанням, хоч на ньому вповні і не базується. У кожному “розумінні” другої людини, як сама психологія переконливо доказує, мусять бути частина “інтуїтивного схоплення” чужої душі, — отже щось із інтуїтивного мистецького підходу. Коли це взяти на увагу, то різниця поміж пізнаванням психічного життя за допомогою науки, — психології — та його “спогляданням” через призму поезії, видається менше основана, — та стає заздалегідь імовірним те, що образи життя, які дає нам поезія, можуть містити в собі і психологічні правди, що до них іншими шляхами доходить психологія. Про таку далекоїдучу згідність найважливіших пізнань сучасної соціопсихології і поетичної візії нашого великого поета Ів. Франка, коли йдеться про одну із найважливіших проблем громадського співжиття людей, — проблему взаємин “народу” і “провідника” — буде власне мова.

ОСОБЛИВА ВАЖЛИВІСТЬ “НАЦІОНАЛЬНОЇ ГРУПИ”

Із усіх суспільних груп, що з ними з’єднана людина, найважливішою і найвартіснішою є група національна, народ. Вона важлива тим, що має характер, як кажемо “рямковий”, — тобто охоплює інші групи територіяльні (сільські чи міські громади, приналежні до території народу), релігійні (напр. українська католицька і автокефальна Церква), культурні, політичні (партії). Вона важлива далі тим, що мова, релігія, загалом сказати б — культура цієї групи, формує в великій мірі душу поодиноких її членів. Вона важлива ще й особливо тим, що нація, як кажемо в соціології-науці про суспільність, є групою спільноти історичної долі, тобто інакше, що доля кожного члена цієї групи, кожного українця, в дуже великій мірі залежить від “історичної долі” цілоти групи, — народу. Про цю залежність маємо ми, українці, найкращу нагоду пересвідчитися в сучасну добу — добу нашої еміграції. Якщо знову поставимо собі запит: від чого залежить історична доля народу? — історія і соціологія відповідають нам: в найзначнішій мірі від взаємовідношення двох чинників історичного життя: “народу” і його “провідників”. Таким

чином проблема “народу” і “провідника” стає на першому місці поміж соціопсихологічними проблемами. Як знаємо — цю проблему взаємовідношення провідника і народа геніяльно представив Іван Франко в своїй поемі “Мойсей”, своєю мистецькою інтуїцією схоплюючи три аспекти (форми, постаті) “народу”: “народ-масу”, “народ-юрбу” і “народ-націю”, випереджаючи таким чином своєю поетичною візією, як далі побачимо, багато із досягнень соціопсихології.

НАРОДНА МАСА В “МОЙСЕЮ”

Поетичний образ ізраїльського народу, після сороклітнього блукання в степах і пустинях на межі обітваної землі — відповідає, як побачимо, — соціопсихологічному поняттю “народу-маси”. Вистачить нагадати деякі із строф поеми, щоб безпосередньо відчуті стани психічні, характеристичні для “народної маси”, що ще не оформилася в “народ-націю” — або часово під впливом якихось подій, перестала ним бути. Відемне ставлення поета до народу, що став тільки народною масою, виявляється проречисто напр., у строфі:

“Під подертими шатрами спить
Кочовисько ледаче,
А воли та осли їх гризуть
Осети та бодяччя.
Що чудовий обіцяний край,
Що смарагди й сафіри
Вже ось — за горою блистять, —
З них ніхто не йме віри.”

Франко характеризує ізраїльську масу не тільки назверхнім виглядом ледачого “кочовиська”, що свідчить про нестаток внутрішньої спаянності, про брак всякої організації, але ще й подає внутрішні причини цього стану: **утрату віри в об’єднуючий спільний ідеал спільної батьківщини.** Цей внутрішній психічний стан маси назначився виразно в строфі:

“І покинули ждять і бажать,
І десь рвуться в простори,
Слать гонців і самим визирать
Поза ржавії гори.”

Так як для фізичної маси є характеристичний стан безвладности, так для суспільної маси є цей стан **байдужости, апатії**, що виникає із її “бездушности”. Бо, як каже влучно латинський поет, “*mens agitat molem*” — “душа ворушить тілицею...” А тому, що “природа не терпить порожнечі”, то місце вищих духових руйнівних сил, зацікавлені і намагання займають у душі маси матеріальні інтереси, матеріальні і шкурні турботи...

На пророцькі слова їх одвіт:
“Наші кози голодні.”
І на поклик його у похід:
“Наші коні не куті”.
На обіцянки слави й побід:
“Там **войовники люті**”.
На принади нової землі:
“**Нам і тут не погано**”.
А на згадку про божий наказ:
“Замовчи ти, поmano.”

Оцю ізраїльську народну масу не об’єднує при цьому навіть спільність хоча б тільки й матеріальних інтересів, бо члени маси зацікавлені не стільки спільним матеріальним добром, скільки **матеріальним власним добробутом кожного зокрема**, як видно із “власницьких” сусідських розмов:

..... І розмови пішли
Ті звичайні сусідські:
“Щораз менше в ягниць молока,
І ягнята ось-тіцькі.”
“Навіть що, для ослиць не стає
Будь-якої паші.”
“Доведеться кудись кочувать
На пасовиська краці.”

Не проявляється в них ідея спільноти долі, і якесь спільне шукання її правди: що найвище можна говорити про **однаковість їх життєвого положення, їх способу, стилю життя.** Подібність поміж членами маси може, та навіть мусить їти дуже далеко, якщо поет не вважав потрібним назвати її представників. Саме для належного, вірного, змалювання маси, краще було залишити її в стані **сірої анонімности, безіменности.**

Якщо якісь психічні тенденції та настанови проявляються в членів маси, то це переважно і малошо не виключно **тенденція ворожнечі, заздрість і ненависть до тих одиниць, що zostалися своєрідними “одиницями”, а не сталися “одиницями**

маси", тобто найнижчими цифрами, що з них складаються найвищі суми мас. Коли серед маси знайдеться, за словами Франка, один, що:

"У шатрі не дримає,
І на крилах думок і журби
Поza гори літає...

один, що:

"все, що мав у життю, він віддав
Для добра одної ідеї,
І горів і яснів і страждав,
І трудився для неї..."

то н стансва маси до нього — задалегідь легка до передбачення, — знайде свій вияв у неавтономному присуді:

"Хто пророка із себе вдає
І говорить без зв'язку
І обіcuje темній юрбі
Божий гнів або ласку, —
Хто до бунту посміє народ
Накликати, до зміни,
І манити за гори, настрить
Кінцевої руїни, —
Той на пострах безумцям усім
Між оцим поколінням
Хай опльований буде всіма
І побитий камінням."

СОЦІОПСИХОЛОГІЯ ПРО МАСУ

Соціопсихологія в своєму науковому підході до маси не додає багато сутнього до образу маси, змальованого Ів. Франком. На доказ вистачить навести наукове визначення маси напр. за Гайгером ("Die Masse u. ihre Aktivitaet", Geiger). Масу визначає соціопсихологія як "необмежену скількість одиниць, що їх можна вважати однаковими і що разом творять "аморфний агломерат" тобто безформну, незорганізовану, нерозчленовану збірноту. Вона, у протилежності до "юрби" (що є масою зібраною на одному місці і в одному часі і захопленою одним, спільним об'єднуючим почуттям), існує в стані простірного розпорошення. (Можна говорити про "народну масу" такої напр. території, як Сполучені Держави). У протилежності до "юрби", що про неї пізніше буде мова, маса визначається дуже **незначним ступенем внутрішньої спаяності**, бо почуття приналежності її членів до "маси" слабке, та спирається тільки на **подібності** настанов і тенденцій кожного із її членів, а не на внутрішній спільності ідей та ідеалів. **Подібність** поміж членами маси йде звичайно дуже далеко, і полягає, як філософія екзистенціалізму зазначає, на всевладності у масі слова "ся" (у нім. "man", франц. "on"). Кожен член маси поводитьсь — "як поводитись", одягається — "як одягається", живе — "як живе" (як поводитись). Назверхня подібність стандартного стилю і способу життя, не означає тут **внутрішньої спільності**, що нею визначається захоплена і об'єднана одним почуттям **юрба**. Тим паче не може бути мови у масі про **спільноту ідей і ідеалів**, що є своєрідною ознакою **нації**. Про спільноту ідей і ідеалів не може бути мови вже тому, що — як в цілковитій згоді із Ів. Франком ("і покинули ждати і бажати і десь рватися в простори") завважає Гайгер з думкою про пролетарську масу, — "масифікація, переміна на масу", саме починається з моментом **"дезінтеграції вартостей"** — тобто "розпаду" — загибти таких ідей і ідеалів, як добро, краса, Божество в душах людей, що піддаються впливові маси. Маса — за Гайгером — є тому виділена із культурної спадщини, вона — часто добровільно — відрізана від вищого, духового життя.

Отже все те, що про масу можна сказати із погляду соціопсихології, звучить як інтерпретація і пояснення її образу в "Мойсею". Звичайно, як ми вже натякнули, соціопсихологія не обмежується на самому визначенні маси, визначенні, згідному, як ми бачили, із її поетичною характеристикою в "Мойсею", — але ставить собі дальші запити, про які в поемі Франка не могло бути мови. Вона ставить собі запит: як виникають і звідки беруться сучасні маси? — Тут указує з одного боку на **модерний процес продукції** три ленти конвоєра, що переминає людину на бездушне коліщатко продукційного апарату, і тим способом "деперсоналізує" — "знеособлює" (відбирає своєрідну особовість) та "відвнутрішню людину" ("Entinnerlichung" — Lersch), тобто відіймає від людини внутрішнє, душевне життя. Не меншу вагу придає соціопсихологія в аналізі процесу "масифікації" — родові і способові "психічної консумпції", тобто "душевного споживання" сучасної людини. Людина, підо впливом сензаційного часопису, бульварних романів, кіна, виповнює свою душу стандартним, безвартісним змістом і то такою його скількістю, що виключає всяке душевне скупчення і поглиблення. Таким чином зміщуються те явище, що його влучно і образиво Лерш назвав "відвнутрішненням", явище втрати **справді власного внутрішнього життя**.

Якщо йде про роллю мас, “соціопсихологія” вказує переконливо на те, що значення мас у сучасній історії шораз більшає. Еспанський філософ Ортега-і-Ласе прямо назвав модерну епоху добою “La Rebellion de las masas”, добою “бунту мас”. Сучасна доба і криза сучасної культури — розвивається під знаком трьох “М” — машини, маси, міста.

Якщо йде про проблему розрізнення родів мас — соціопсихологія відрізняє “маси національні” від “маси пролетарської”, що її треба б окремо аналізувати, та вводить для окреслення сучасної маси нове поняття **маси змеханізованої**, тобто маси, що втратила до решти свою спонтанність, здатність починати від себе самочинно якісь дії, і яка (як напр., у советському союзі), є свідомо керована при допомозі сучасної техніки (радіо, кіно, преса, телевізія) невеликим числом “механіків маси”.

Оці, мимохіть згадані проблеми соціопсихології маси, залишаються тільки в посередньому зв'язку із самою **сутністю** маси, як вона була представлена Франком і як була визначена соціопсихологією. Повертаючись до сутніх особливостей маси, треба ще під кінець нашого короткого огляду приєднати до них, як її **сутню ознаку** — так яскраво в “Мойсею” підкреслене і теж соціопсихологією широко пояснюване, — **відношення маси до “незмасифікованої” одиниці**, — особливо до **особи провідника**.

Характеристичною настановою тих, що покинули “виглядат поза рожеві гори” щоденних обривів, — мусить бути ворожість до кожного “що на крилах думок поза гори літає”, бо не підлягає процесові “масифікації” і не **уподібнився** до членів маси. Не трудно відгадати джерело цієї ворожості: це **заздрість**, “*Ressentiment*” духово і внутрішньо збіднілих супроти душ, що їх внутрішнє багатство нагадує членам маси самою своєю прихвильністю, — їхню нижчість. Члени маси можуть позбутися почуття нижчости супроти незрівняної із рівнем маси одиниці, — тільки шляхом **пониження** — чи **знищення** тієї одиниці — ніколи шляхом свого ввищення, для якого не мають відповідних даних. І тому соціопсихологія, у згоді із змальованим Франком образом відношення маси до провідника (“Нехай опльований буде всіма і побитий камінням”) характеризує масу, твердить: “Які б не були відміни в понятті маси і різних її значень... ніхто не може заперечити, що поняття маси — **протиставиться завжди поняттю одиниці — індивідуальності (індивіда)**” (Reywald: “*De l'esprit des masses*”).

Конфлікт маси і одиниці набирає особливого драматичного характеру, коли розпорошена і мало спаяна маса, об'єднана однією мого часу і місця та спільного почування, — стане, як у “Мойсею”, **“юрбою”**. Проблема народної маси і провідника виступить тоді у новій складнішій і драматичнішій формі. Та про це — в найближчому числі.

Р. ЗАДЕСНЯНСЬКИЙ

Трагедія Миколи Гоголя

На початку — заспокоїмо читача: ми не будемо в цій статті говорити про “Гоголя взагалі” — бо ж є вже стільки спроб висвітлити всебічно творчість великого письменника, що зайвим було б пробувати в короткій статті сказати щось вичерпне, або ж бодай конкретне.

Наше завдання значно скромніше, а саме — з нагоди столітніх роковин смерті цього геніяльного сина України, зачарованого московською Цірцеєю, порушити цікаве питання про національність (походження — це не національність!) письменника.

Люди, що для них законом є думка “всеросійської улїци” (в тому — і “советської людини”), що їх задовольняє (бо не вимагає ані думання, ані дискутування) твердження “да вєдь ясно — пісал па-русскї, значїт бил русскї”, це питання може здаватися давно розв'язаним, чи навіть таким, що й не існувало.

Та в дійсності справа не є такою ясною і чесною та інтелігентним навіть москвин (ї такі деколи трапляються!) ще задума-

ється, поки дати (і то не таку категоричну) відповідь на поставлене питання.

Почнемо з моменту, сказати б, “формального” — мови творів Гоголя. Не хочемо висловлювати про неї власної думки, тому, що не вважаємо себе за такого знавця московської мови, та й тому, що говорючи про мову творів коротко — краще подати думку авторитетної в цій справі особи.

Відомий московський професор Мандельштам, пишучи про мову Гоголевих творів, каже: “сравнивая текст произведений с русской речью, мы замечаем, что Гоголь **мысленно переводил** обороты, слова — **буквально** применяясь к русской речи”. Це значить, писав московською мовою, як **чужою**, а не **своєю рідною**. Інші москвини — дослідники літератури — не раз скаржаться на “занецищення і викривлення” розвитку літературної московської мови саме під впливом мови Гоголя.

Звичайно, наш “русскій енко” (як вказує прізвище — дуже сумнівного москов-

ського походження), а також і звичайна, просто пересічна "українська людина", особисто того помічати не може з двох причин: 1) така особа почуває себе знавцем московської мови доти, доки не трапить з Харкова до... Рязані, Тули, Москви чи іншого московського міста і не стане там об'єктом глуму і доброзичливих поправок, 2) над творами Гоголя встигло попрацювати вже багато редакторів, і так напр. слова оригіналу "ай да гарна дівчина" замінено на "ай да девушка", "е, галубчик, не до пенька прискочив, обманвай другіх" — фігурує без виразу "не до пенька прискочив" і т. д. Такі зміни є в творах з українського життя; а що вже казати про інші, в яких редактори себе не в'язали!

Таким чином саме мова творів Гоголя стверджує факт, що він **не був московським письменником**, не був москвиним, хоча намагався писати по-московському.

Природним є поставити питання: чи була ж українська мова мовою його думки, чи знав він українську мову добре і чому не українською мовою писав?

М. Гоголь ріс за тих часів, коли вже понад сотню років московський державний гімбель гуляв по всіх "сучках" і "нерівностях" нашвидку зклепаної імперії і коли минуло понад сто років від "указу" Петра I, яким було заборонено вживати в друку стару українську канцелярсько-літературну мову та наказано було звезти і віддати москвинам усі книжки, друковані не московською мовою. Школи вже віддавна були знаряддям обмосковлення, заможні ж верстви разом з освітою та в наслідок контакту (чи деколи то й праці) в московському адміністративному апараті — обмосковилися. Книжна українська мова була "вбита", вигнана окупантами. Розмовна мова української старшини після признання "дворянських прав" — зникла з ужитку. Як каже "Історія Русов": "кагда поравнялі русскіх дворян в преімуществах с малоросійскім шляхецтвом, тогда малоросіяне началі смело вступать в російскую службу... началі гаварить, петь і плясать па-русскі". Однак, чи треба додавати, що та "русская" мова була надто далека від досконалості і що коли не дивилося чуже око — такий "дворянин" відводив душу, затягнувши рідну пісню, або вилив свій настрій, ушкваривши (або бодай — помилувавшись, як робить це хтось інший) українського козачка чи метелиці!

Необмосковленням же лишалося тільки село, якого життям тоді надто мало цікавилися і трактуючи часто майже як худобу — цікавилися м'язами, а не мовою.

Гоголь походив з незможної, але "дворянської" родини, що була споріднена з заможними вельможами Подлащини — Трошинськими. Трошинський — не надмірно добре володів московською мовою (і любив уживати "просту", "народну"), тим більше слабо знали, хоч і намагалися її постійно вживати — Гоголі. Батько Гоголя писав ще українською народ-

ною мовою комедії. Таким чином виростав Микола Гоголь у ненормальних, створених окупантом по зруйнуванню української держави, умовах "боротьби двох культур" — пануючої — московської і переслідуваної — української. У Ніженському лицей вчився Гоголь мовою московською, але це не перешкоджало йому охоче розмовляти по-українському, а то й писати сатиричні віршички (збереглася напр. епіграма на виховача — Зельднера: "Гицель — морда пороссяча, Журавлинні ніжки, Той же чортик, що в болоті, Пристав тільки ріжки.")

Московська мова була для Гоголя-юнака "мовою розуму", а українська — "мовою серця".

У Ніжені ж також записує Гоголь в окремий зошит українські пісні, факти з історії України і українські слова. З тих записок і з іншого видно, що Гоголь був знайомий з усім, що про Україну до того часу було написано. Але тут слід нагадати, що цього тоді було жахливо мало — і це особливо мусіла відчувати людина, яка шукала, і мала великі амбіції!

Говорячи про М. Гоголя, мусимо пам'ятати, що ця викривлена й скалічена денационалізацією душа, виросла в атмосфері постійних матеріальних труднощів і пошани (а може й заздри) до родини Трошанських, — одне й друге виплекали у молодого письменника мрії "дослужитися", "визначитися" і визволитися з важкого становища, в якому перебували і батьки і він сам.

До того ж пам'ятаймо, що тоді ще Шевченко не написав свого "Кобзаря", а "Енеїди" і ряду менших творів було замало, щоб прищепити Гоголеві ідею українського національного відродження.

М. Гоголь, знаючи далеко недосконало українську мову, а ще менше — минуле і побут (доказом того — пізніші листи до матері, в яких він просить подати йому ряд подробиць із українського побуту) і маючи великі амбіції, бажання "зробити кар'єру" — їде до Петербургу з поемою "Ганс Кюхельгартен", писаною московською мовою.

У московській столиці Гоголь особливо гостро відчував свою "не московськість". Все українське видається йому особливо дорогим серед того чужого оточення, а до того ж амбітний юнак, зорієнтувавшись уже напочатку, що його твір цілком не матиме успіху, помічає, що саме в Петербурзі панує серед інтелектуальної еліти певна "україноманія", подібна до "української школи" в літературі польській.

Московські інтелектуалісти вважали Україну вже мертвою і тим сміливіше й охочіше справляли їй бучні поминки, підсичувані романтичними течіями Заходу і "росіянами українського походження". Це все штовхнуло Гоголя до писання на українські теми і він увесь, із запалом, властивим усім ентузіястам, пірнув у рідну стихію.

Гоголь починає тоді переписуватися також із тодішніми українськими літературними діячами і перед ним, певно щойно тоді встає питання: хто ж він сам, якої національності?

Це питання потім ставало перед письменником не раз і він дав на нього посередню відповідь, пишучи до Максимовича: "Ненавіжу ету толстую бабу-Москву, в которой кроме кіслих шей да матерниці нічево нет". Слова ці безумовно були не лише щирі, але й узадатнені, бо московський нарід під оглядом культури стояв багато нижче за український і так його оцінювали й інші українці, та західні мандрівники. Гоголь обіцяв (у листах) приїхати до Києва і "працювати для нашої чарівної України". Але це так говорила його українська душа, його "серце". Друга душа (більш раціоналістична), яку виплекало "малоросіяństwo" його "дворянського" оточення і освіта — бачила безперспективність (під оглядом культури стояв розголосу в світі і слави) праці в українській літературі, неможливість "зробити кар'єру", відсутність зрештою в кількох "українських провінціальних патріотів-літераторів" великої ідеї, захопливої своєю сміливістю і силою, яка могла б заїмпонувати Гоголеві, все це... змушувало його писати по-московському, писати для москвинів, писати для них у листах "Москва — моя батьківщина", так, як пізніше писати: "Рим — батьківщина моєї душі".

Усе сказане тут про національні почування і творчість московською мовою М. Гоголя розуміли і його сучасники, а в першу чергу геніяльний поет України — Т. Шевченко, який багато розумів завдяки своїй геніяльності такого, чого й ми ще гаразд не розуміємо. Миколу Гоголя він з одного боку слушно трактував, як українця і тому звертається підчас трагічних років, коли Шевченко, перебуваючи в Україні, стверджує, що москвини "сплюндрували нашу Україну", сплюндрували духово і тому "не надіюсь я на Україну, там чорт-ма людей" (з листа до Кухаренка року 1844), стверджує, що на Україні "пустка" запанувала (див. "Пустка") — це Шевченко у цю трагічну для себе хвилину, звертається до М. Гоголя, як до душі, котра здатна все ж його зрозуміти. У цій поезії Шевченко підкреслює, що немає тих, які б "привітали, угадали велике слово" бо всі "оглухли". І тут підкреслює різницю між своїм ставленням до того жахливого стану і ставленням М. Гоголя, словами: "Ти смієшся, а я плачу, великий мій друже!" Мета Шевченкового — "плачу" збудити героїчне сприймання світу, збудити принциповість, безкомпромісовість, фанатичну любов до України і самопосвяту. Шевченко в цьому ж вірші виявляє ті свої мрії, шляхом протиставлення існуючій Україні, в якій "не заревуть вольній гармати", бо — "не заріже батько сина, своєї дитини, за честь, славу, за братерство, за волю Вкраїни".

І Шевченко мав підстави звертатися до М. Гоголя з такими словами, бо М. Гоголь був також ворогом того культу — кажучи теперішнім терміном — "швейкянства", і тому в Гоголя — в "Тарасі Бульбі" (як і в Шевченкових "Гайдамаках") — батько вбиває власного сина, який зрадив свій нарід. Шевченко зрозумів правильно М. Гоголя, який крім суто барокових "Сорочинського ярмарку" чи "Ночі під Різдво" — написав також готичну "Страшну помсту" і "Тараса Бульбу". Але Шевченко до кінця життя не зробив висновку про можливість компромісу з ворогом, про можливість капітуляції, воліючи бути "лицарем абсурду". Микола Гоголь пішов іншим шляхом ніж Шевченко і тому його твори "прославили" не батьківщину-Україну, а тих переможців, що "стягнули" скарби культури з усіх подоланих країв і... оголосили їх власним доробком.

Чому ж Микола Гоголь пішов тим шляхом? На це дає глибоко продуману відповідь Т. Шевченко в словах, якими він у передмові до другого видання свого "Кобзаря" пояснює: "Вони (москвини) здаються на Гоголя, що він пише не по-своєюму, а по-московському, або на Вальтер Скотта. Гоголь виріс у Ніжині, а не в Малоросії і свого язика не знав, а Вальтер Скотт в Единбурзі, а не в Шотляндії, а може і ще й було що небудь, що вони себе віддуралися". Цими словами хотів сказати Шевченко, що на обрання Гоголем іншого шляху вплинуло в першу чергу те, що він виріс в оточенні, яке було в уже денационалізованому окупантстві і опанованому ними місті, а не в українській, селянсько-козацькій ціліні! Отже Гоголь уже в дитячі роки був відірваний політикою московською від українського пня, але окупанти ще тоді не висли були утворити такі умови цілковитої психічної ізоляції, які створювали напр. турки, виховуючи яничарів (або нині — московські большевики). Зрештою, творчість є органічним витвором психіки, яка укладається також під впливом біологічних чинників, має за собою віки і тому важче одержати такий же ефект, як у випадку з яничарами, від яких вимагалось лише збройної боротьби за іслам.

Це все спричинилося до того, що вже наприкінці свого творчого життя, в листі до Смірнові, мусив признатися М. Гоголь: "я сам не знаю, яка в мене душа — "хохлацька" чи "російська". Знаю тільки, що ніяк не дав би переваги "малоросіянинові" перед "руським", ані "русскому" перед "малоросіянином". В цьому позірному "об'єктивізмі" і була трагедія! Ці слова стверджують увесь трагізм несутільності Гоголя. Московська Цірця обернула цього геніяльного сина українського народу, з людяни — в духового гебрида, "мішанця" з усіма характеристичними ознаками всякого гебридизму (неясністю, несталістю, надмірною "ентузіястичністю", внутрішніми суперечностями і неплідністю*).

Переверзев пише: "Гоголь взагалі просякнутий увесь противенствами, які є наслідком "дводушності" автора, дводушності трагічної і шкідливої. Одначе немає сумніву, що душа, злітна душа, що не мала практичного змісту, не була засліплена погонею за кар'єрою, за славою, пообюванням "утратити популярність" і не була непевною себе — та душа була таки українська.

Лише любов'ю до українського світу можна пояснити, чому Гоголь, захоплений Вальтер Скотом береться писати історичний твір не з московської, а з української минушини ("Тарас Бульба"), чому всі його твори з українського життя опромінені теплом і любов'ю до людей, серед яких він завжди знайде позитивні типи. Не те, коли він пише із життя московського, чужого й ненависного йому. Він не бачить там нічого доброго. Доволі порівняти "Вечорі на хуторі", "Миргород", "Тараса Бульбу" чи "Вія" з одного боку із "Петербурзькими повістями", "Ревізором" і "Мертвими душами" з другого!

Перебування в Московщині — загострює Шевченкову любов до рідної України, але перебування поза межами московської імперії, в Італії — загострює Гоголеву антипатію до реальної Московщини і московського народу, яка й видивається в постатях "Мертвих душ".

По прочитанні "Мертвих душ" московський патріот-письменник Пушкін поважно сказав: "Боже, как грустна наша Росія" і додамо, сказав правильно, бо в таких темних барвах змалював Гоголь (і бачив) не лише дідичів московських, а все московське взагалі. У другій частині

були в нього типи і не дідичів (купці та інші), а в повістях — світ урядовців. Це все — безпросвітне, все осоружне! Спроба в другій частині представити позитивні постаті згучала таким фальшом, що письменник мусів спалити ту другу частину.

А тепер порівняймо ті постаті із соціально такими самими українськими "Старосвітськими поміщиками". Вони також висміяні, але як тепло, як по-батьківському, без тої "отрути злості", якою Гоголь захлснув московську літературу.

На тлі з'ясованого зрозумілими стають слова Розанова, московського патріота: "Увесь Гоголь, увесь, крім "Тараса" і взагалі малоросійських штукочок, є пошлість... Фу, який ти диявол! Нічого, нігілізм! Згинь, нечистий! Ніколи страшнішої людини ...подобі людської ...не приходило на нашу землю!"

Дійсно, може і мав рацію Розанов: "подобі людської"! Але чи ж не московська Цірцея, яка не одного обернула з людини в звірину, чи ж не — як реакційна так і поступова "Россія" укупі — так спотворили і Гоголя?

Та Гоголь, скалічений Московщиною Гоголь, духовий покруч, на дні геніяльної душі якого боролася любов до рідного з отрутною ненавистю до того, чому служив усе життя — цей Гоголь несвідомо віддячив московській Цірцеї "данайським даром", даром своєї "російської" творчости.

*) "Неплідністю — цебто браком у творах на московські теми позитивних типів, що могли б "запліднювати" душу.

Р. М-КИЙ.

ЗАПОРОЗЬКА СІЧ ТА ЇЇ ЗРУЙНОВАННЯ

(Закінчення)

Від року 1709-1734 запорожці перебувають на політичній еміграції — живуть на території Кримської держави, де ім хан дав згоду побудувати Січ, за ціну підтримки татар у їх війнах на Кавказі, з кабардинцями і т.п.

Перебування на чужині і участь у татарських військах так давалася в знаки запорожцям, що вони в 1734 році прийняли запрошення москвинів вернутися на Україну. Це запрошення було звичайно зроблене підчас московсько-турецької війни і подиктоване було не лише бажанням ослабити ворога, але й бажанням здобути так прихильників серед українського населення, повстання котрого проти Московщини боялися москвини.

На підставі зложеної умови запорожці побудували Нову Січ, яка проіснувала до 1775 року.

Запорожці, між іншим, мали на вимогу московської влади видавати й вилловлювати гайдамаків, які не раз мусіли тікати на запорозькі землі.

Тимчасом запорожці вміло потайки керували тими рухами і як могли — підтримували їх. Цей факт чужі історики намагалися використати, щоб знову з представити запорожців як "голоту", яка стояла на перешкоді господарчому розвитку тих земель. Тимчасом усе це були вигадки. Як свідчать історичні документи, серед запорожців були люди дуже заможні, але і ці заможні люди були ворогами кріпацького ладу і прихильниками вільного господарства.

Наприклад у запорожського кошового — Кальнишевського москвини, пограбувавши, відібрали крім землі багато мішків зі срібними грішми, жупани, пояси, кожухи, сукна, полотна, зброю, 638 коней, 12,840 овець і багато іншого. Він, як і вся старшина, були людьми багатими, та й звичайні запорожці були заможні, а проте підтримували гайдамаків, сподіваючись так привести до нового українського повстання, давали також захист українцям, що втікали від кріпацтва

і були ворогами чужої Московщини.

Запоріжжя виявляло не абиякий господарчий хист і успішно колонізувало свої землі.

Як стверджує навіть маніфест московської царіци — воно дало притулок майже 50 тисячам українських селян, яких наділило землею. За десять літ старшинування самого Кальнишевського запорожці допомогли побудувати українським селянам кількасот сел. У кожному селі коштом січового скарбу будовано було церкву і школу.

Досить сказати, що значно пізніше, коли вже було в московській державі введено “Земство” — було стверджено земськими статистичними досліддами, що на Катеринославщині за часів Запоріжжя було тричі більше шкіл, ніж за діяльності Земства.

З наведеного видно, що помилявся Куліш, та інші, які, вірячи москвинам, бачили причину зруйнування Запоріжжя в бажанні “охоронити лад і спокій”! Причини були інші. Москвини, з метою ослабити український нарід і відрізати його від моря, енергійно колонізували наші землі, як москвинами, так і чужинецькими колоністами.

Запорожці не лише проти того протестували, але й збройною рукою деколи усували таких зайд-чужинців. Московщина здогадувалася про участь запорожців у Коліївщині і побоювалася, що рух цей може привести до відновлення української державности, зрештою бачила в Запоріжжі єдиний осередок, в якому українці ще могли виявляти свою суверенну волю.

Це все привело до того, що московська влада вирішила підступом зліквідувати Запоріжжя, і зруйнувати Запорозьку Січ.

Не одному з нас здається, під впливом московських писань, що зруйнування Запоріжжя — це була акція така, як “пацифікація” одним, або двома полками якогось містечка. Тимчасом, як ми вже говорили, москвини побоювалися відновлення української державности і прекрасно знали, що запорожці — це поважна і добре зорганізована військова сила. Тому для зруйнування підступом Січі було призначено великі військові сили. Як видно зі знайдених матеріялів у цьому “блискавичному” розбішацькому нападі приймало участь на Правобережжі 10 піших полків, 8 полків регулярної кінноти, 20 полків гусарських, 17 полків пікінерських і 13 полків донських козаків. Цією акцією керував угрин — генерал Текеллі. Правобережна група, як бачимо, складалася з 68 полків, а лівобережна незалежно від згаданої, мала коло 50 полків, цебто разом у цій величезній операції брала участь московська армія, що доходила до 120 полків!

Напад на Січ підготований був у цілковитій таємниці, а війська посувалися з максимальною (тоді можливою) швидкістю з розрахунком, щоб заскочити запорожців підчас Зелених Свят. Вдосвіта за-

хопили москвини без бою передмістя Січі.

Проти себе мали москвини заскочених несподівано коло 10 тисяч козаків і 20 гармат. Таким чином і в цьому випадкові (як і у всіх інших) москвини у багато разів переважали числом. За таких обставин боротьба була безвиглядна і запорожці послухалися свого архимандрита, який у ризах, з хрестом у руках, мовив паляючих ненавистю до москвинів запорожців — піддатися.

Старшину було заковано в кайдани і вивезено на Московщину. Майно військово-ве і старшини загарбали москвини. Майна було стільки, що після крадіжок, ще могли москвини кілька літ фінансувати ним колонізацію наших же земель чужинцями. Більше 200.000 населення запорозьких земель обернули москвини в кріпаків і роздали разом з загарбаною землею москвинам і деяким іншим чужинцям. Незаселені ж землі почали москвини спішно заселювати москвинами, німцями, жидами, молдаванами, сербами і т. д. Роздано було чужинцям (москвинам та інш.) тоді 4.470.302 десятини української землі.

Але і кризь те залізне кільце московських військ прорвала частина запорожців у кількості понад 5.000, що не хотіла зігнути своєї шиї і вдягти московське ярмо — до Туреччини й там на Дунаї заснували Нову Січ.

Старшину ж козацьку, схоплену підступом заслано у далекі московські землі, а останнього кошового війська запорозького замуровано в маленькій келії (4 кроки довжини і 2 ширини) далекого Соловцького монастиря. У цій келії просидів кошовий Запоріжжя — Кальнишевський 25 років не за злочин — тільки за те, що був українським патріотом, який працював для свого народу, мріючи здобути йому щасливе життя, визволивши з московського ярма. Умер цей перший соловцький в'язень маючи 112 років.

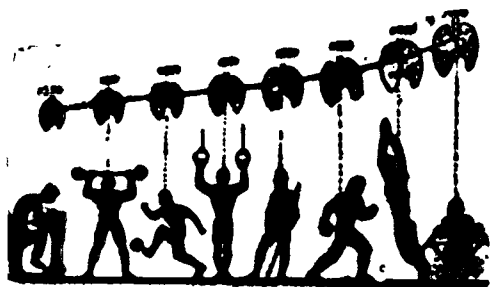
Умер останній запорозький кошовий, зруйнували москвини Січ Запорозьку і розграбували землі, здобути українською шаблею та густо політі потом і кров'ю багатьох поколінь українського народу...

Але не змогли москвини знищити спогад, який жив у серцях українських народніх мас про своє завзяте козацтво.

Спогади про Кальнишевського, про зруйноване москвинами Запоріжжя, а ще давніше Батурин, Київ, Срібне, про загарбання величезних земельних просторів, про нищення ними протягом багатьох десятиків літ усіх підстав розвитку українського народу — ці спогади живуть і не зважаючи на те, що на Соловки за першим в'язнем-українцем везли і везуть москвини все нових і нових, везуть сотнями й тисячами — вони не тільки не слабнуть на силі, а навпаки — зростають! Спогади про те все кличуть нас до боротьби, до організації наших лав і останнього бою за цілковите визволення, за право бути єдиним і цілковитим паном землі української.

Ш Л Я Х О М Д О С И Л И Й З Д О Р О В' Я!

НЕ ЗАКЛАДАЙМО РУК

Осяги осередків СУМ в Канаді на полі фізкультури в 1951 р. треба вважати поважним кроком вперед, а тимбільше, коли візьмемо до уваги специфічні умови праці, а й те, що більшість осередків була ще в стадії організації.

Спортові досягнення деяких осередків дають доказ про можливість праці, як є добра воля і зрозуміння ідей.

Ми в новому 1952 р. і ми сповнені надією, що вже недалекій той час, коли виб'є дванадцята година на годиннику нашої історії, година, очікувана століттями!

Чи ми, українська молодь, готові до цієї важної хвилини?! Чи ми готові душею й тілом?!

Нехай кожний з нас дасть собі в серці ширшу відповідь, нехай не забуває її, і нехай не обманює себе самого, ані тих страждаючих мільйонів, що на нього — і на кожного з нас — числять!

Не забуваймо про незаперечну істину, що без огляду на атомові бомби і турбінні літаки, ідейність та фізична тугість будуть рішати про боездатність армій, будуть рішати про перемогу!

Моїм гарячим бажанням було б, щоб Крайовий Комітет СУМ в Канаді поставив собі за мету в 1952 році підвищити фізичну вправність кожного сумівця.

Єдиною організованою формою переведення в життя цього плану — є здобуття відзнаки фізичної вправності!

Тепер є ще час переглянути норми ВФВ та доповнити чи поробити відповідні зміни, беручи до уваги канадійське буття, правильник та інструкції до ВФВ.

Реалізація цього — це важна і важка праця, але гідна сумівської молоді і Ідеї!

М. Велигорський
Еспанола

ПОКЛИК СОНЦЯ Й ВОДИ

Хочемо звернути увагу на відносно занедбаний у нас водний спорт, а саме на плавання і веслування. Відомо, що чим більше вдихаємо повітря, тим наш організм здоровіший. Відомо, що найбільше

ше повітря вміщують легені плаваків і веслярів (гребців). Легені неспортівців вміщують ледве 3.350 см. повітря, легені важкого атлета 3.950 см., колуна 4.200, руховика 4.300, легкоатлета 4.750, боксера 4.800, плавка 4.900, гребця 5.350 (диви рисунок).

Цікаво теж знати, як провітрюються наші легені при віддиханні в часі різних рухів нашого тіла.

Подані числа вказують кількість повітря в літрах, яке використовують легені при віддиханні в часі одної хвилини: коли спимо — 4,7 літрів, коли стоїмо — 7,5, ходимо — 16,75, їдемо колесом — 22,50, поволі їдемо вгору у горах — 33,33, швидко їдемо вгору у горах 43,33, змагаємося в веслуванні або бігаємо — 60,00.

Попри цю наглядну користь водного спорту, для всіх зразу ясна й друга її прикмета: без води немислима гігієна.

Вода (очевидно й мило) змиває бруд, при тому ж скріплює тіло, робить його свіжим. Коли ж до того рухатися в воді, тоді працюють і розвиваються м'язи цілого тіла. Плавання дає правильну працю всім м'язам, далі ж розвиває воно в людини такі прикмети, як відвагу, завзяття, бажання перемоги.

А скільки ж це радісного почуття в людини, коли із змагу з другими і зі стихією води виходить переможцем!

Науку плавання та й взагалі водний спорт треба поширити в клітинах СУМ всюди там, де є бодай яканебудь вода — річка, озеро і т. п.

Ще слово про веслування. Цей спорт напр. в Канаді дуже поширений. У нас теж є славі традиції веслування, бо хіба ж можна уявити собі кращих гребців як наших козаків, що по грізних дніпрових порогах чайками літали, а потім чайками і по морі гуляли? Веслування попри плавання не тільки для тіла дуже корисне. Розбурхані хвилі вод це тверда школа волі й завзяття.

Кінчаємо наші завваги закликком до молодих: у вільний час всі туди, де хвилі вод — гартувати тіло й духа. Замість звикати до тютюну й алькоголю — звикаймо до сонця, води й змагу, звикаймо до спорту, який нас робить дужими й радісними. (Б. Д.)

• СУМ В КАНАДІ

ІЗ ПОЇЗДОК ЧЛЕНІВ ККСУМ В ТЕРЕН

27. 2. 52 р. трьох членів ККСУМ (Л. Гусин, П. Микуляк та В. Кушмелин) відбули організаційну поїздку до Осередку СУМ в Гамилтон. На сходах із членами КО порушено ряд питань адміністративного та організаційного порядку, а на широких сходах членства, члени КК, аналізуючи пройдений шлях СУМ в Канаді, звернули увагу присутнім на одні з найважливіших справ нашої Спільки на еміграції, а саме: Юнацтво СУМ, внутрішньо-виховна робота, розбудова сумівської преси і сумівських видань та розбудова сильної сумівської фінансової бази для реалізації національних завдань.

При цій нагоді слід відмітити, що праця КО, а також і Осередку в Гамилтоні робить серйозне вражіння. Тижневі сходи з рефератами, читана газетка, власна бібліотечка, належне поставлення справ сумівських видань, матеріальна допомога і іншим загально-українським організаціям та установам, належне адміністрування та взірцева дисципліна — це факти, які самі говорять за себе, тимбільше, що вся робота ведеться тільки силами членів Осередку. Приклади, гідні до наслідування і другими осередками СУМ в Канаді.

3. 2. 52 р. член ККСУМ (В. Кушмелин) відбув організаційну поїздку до Віндзору, де в той час відбувалися Загальні Збори місцевого Осередку СУМ. При кінці Зборів у своєму слові член ККСУМ, крім справи розбудови сумівських видань, звернув присутнім увагу на справу Юнацтва СУМ, справу внутрішньо-виховної роботи та на ці небезпеки, які грозять молоді на еміграції через легковаження національного виховання, одної з найважливіших справ нашої Спільки.

Осередок у Віндзорі це один з найкращих наших осередків, хоча спроможностями не надто сильний. Останніми часами внутрі повстав деякий фермент через нетакт декотрих членів Осередку. Віримо, що теперішньому КО вдасться вкортці усунути всі тертя і сумівська праця піде своїм шляхом, чого гаряче бажаємо і КО і Осередкові в цілому.

30. 3. 52 р. член ККСУМ (В. Кушмелин) відвідав вдруге осередок в Гамилтон. Цим разом відбулися загальні збори осередку, на яких багате та солідно виготовлене звітування членів КО, як і цілий перебіг ділових нарад зборів дали взірць, як вести працю до осередках, та до яких успіхів можна дійти при збереженні організаційної дисципліни і почутті відповідальності за прийняті на себе обов'язки. При-

єднання на протязі ділового року 93-ох членів, зорганізування бібліотеки, закінчення сумівського семінаря 37-ма членами, читана газета, 56 широких сходи членства з пляновими рефератами, в тому числі 9 святочних сходи, діяння декламаційного, балетного, драматичного та хорового гуртків, 600 доларів чистої готівки в касі та взірцево проваджене діловедення — це наявний доказ не тільки солідності та праці сумівців в Гамилтон, але в першу чергу їх свідомості та належного розуміння завдань СУМ.

При тому не можна не згадати членів КО, а особливо друзів: Мартинюка, Цюропайловича, Логина та Свіака, що їх ініціативі та солідній і безперервній праці завдячує осередок свій взірцевий стан. Голова Контрольної Комісії (п. Хом'як) своїм солідним річевим звітом та заувагами доказав, що такі звіти можуть і повинні бути не тільки контролею фінансів та звичайною формалістикою, як це в нас у багатьох випадках буває. У цілому перебіг нарад зборів робив дуже гарне та поважне вражіння. Приємно відзначити, що збори вибрали вдруге до складу нового КО вище згаданих друзів, що й є запорукою належного ходу дальшої праці в осередку.

В біжучому діловому році ККСУМ присвятив окрему увагу справі поїздки в терен, як одному з дуже важливих засобів втримання живого зв'язку з Осередками та поживлення й поглиблення сумівської праці. Крім вище згаданих, відбуто ще поїздки до таких Осередків:

14. 10. 51 р. до Монтреалу, Кве., на Свято Зброї, з доповіддю д. Л. Гусина.

11. 11. 51 р. візитацію Осередку в Ст. Кетеринс, Онт., перевели дд. Л. Гусин, П. Микуляк та Фіголь.

2. 12. 51 р. візитацію Осередків у Пресстон і Брентфорд, Онт., перевели дд. Л. Гусин, П. Баб'як та В. Макар.

9. 12. 51 р. на Основуючі Загальні Збори Осередку у Лондон, Онт. їздив д. Л. Гусин.

16. 12. 51 р. візитацію Осередку в Ошаві, Онт., перевели дд. Л. Гусин та інж. Гарбар.

У березні 1952 р. відбув організаційну поїздку д. Л. Гусин до Осередків СУМ у Західній Канаді: Ванкувер, Б. К., Едмонтон, Алта, Калгари, Алта, Вінніпег, Ман., Форт Віліам, Онт., Садбури, Онт.

30. 3. 52 р. відбув поїздку до Ошаві, Онт., д. П. Колісник, на ширші сходи членства в справі будови власного "Дому Просвіти".

27. 4. 52 р. на Основуючі Загальні Збо-

ри Осередку СУМ у Вудсток — їздили дд. Л. Гусин і В. Кушмелін.

НОВІ ОСЕРЕДКИ СУМ В КАНАДІ

16. березня 1952 року засновано у Вал о'Ор (Бурламак) у провінції Квебек 23-й з черги Осередок СУМ в Канаді імени Богдана Хмельницького. До Осередку вписалося відразу 26 сумівців (-ок). Головою нового О-ку обрано д. Михайла Музичку, а до Комітету О-ку дд.: Ст. Джюмару, Ст. Зарицького, П. Збіглого, М. Андрусичина, Галину Середу, Я. Возняка і Ст. Ткачущина. Членами Контрольної Комісії й одночасно Товариського Суду обрані дд.: М. Яворський і Ф. Ворона.

24-ий з черги Осередок СУМ в Канаді повстав 27. квітня 1952 року у Вудсток, Онт. У цій місцевості, де живе й працює біля 60 українців, не було досі жодної української організації. До К. О. обрані дд.: Іздебський (голова), Пацула та Анто-ник.

З ПРАЦІ СУМ У МОНТРЕАЛІ, КВЕ.

Осередок СУМ у Монтреалі, Кве., належить до найбільших у Канаді. Під проводом енергійного голови інж. Ярослава Сербина Осередок розвивається шораз краще. З днем 1. березня ц. р. при Осередку розпочато однорічний курс українознавства, на якому викладають професори: о. д-р М. Залеський — українську мову, проф. О. Кушнір — історію України, д-р В. Грицай — українську літературу, д-р І. Федів — географію України. Великі успіхи Українського Народнього Театру (під керівництвом Гр. Ярошевича) з Торонта на гостинних виступах у Монтреалі треба значною мірою завдячувати теж організаційній справності і ініціативі керівників Монтреальського Осередку СУМ. На особливе признание заслуговує влаштований виключно силами Осередку 24. лютого ц. р. "Вечір пісні і танку", де з успіхом виступали чоловічий і мішаний

хор О-ку під диригентурою Р. Негребецького, оркестра О-ку під проводом Р. Куліша і балетна група під керівництвом Віктора Гладуна. Тепер Осередок СУМ у Монтреалі, на спілку з Пластом і СТ. "Україна", розвиває живу акцію будови "Дому Української Молоді" в Монтреалі. Друзям у Монтреалі бажаємо якнайкращих успіхів у їхніх задумах і праці.

СУМ В ОШАВІ ЗА 1951 Р.

Підсумовуючи працю СУМ в Ошаві Онт. за пройдений рік, можна сказати, що це був один з кращих років за час існування цього осередка. Не зважаючи на брак власної домівки та на різні несприятливі умови, праця осередка не послабла, а навпаки, набрала ще більшого розмаху. Осередок скріпився кількома новими членами, які піднесли рівень праці.

Під теперішню пору осередок нараховує 66 членів (у тому 2 дівчини). При осередку існують гуртки драматичний, хоровий, балетний та спортовий з ланками футбольною, відбиванки, столового тенісу та шахового. Комітет осередка на протязі року відбув 13 засідань, відбуло 18 широких сходин членства з рефератами на різні теми, що їх підготували друзі: В. Костюк, Л. Павлюк, Л. Гусин та інж. Гарбар (останні два з ККСУМ).

Відбулося 9 святочних академій. Осередок узяв участь у Здвізі СУМ в Торонті та в зустрічі української молоді Канади і США в Ст. Кетеринс.

Драматичний гурток дав ряд виступів для місцевих українців. Поставлено драми "Бондарівна" і "Хмара", та комедії "Данило Чарівник" і "Депутати до Відня".

Хор під диригуванням П. Шатинського дав три концерти. Балетний гурток під управою О. Кадикала дав два виступи.

Драматичний гурток при Осередку СУМ в Торонто кількаразово виставив з успіхом істор. драму С. Ордівського "Лицарі Ночі". В першому ряді, третій зліва, М. Яворський, режисер.

Спортові гуртки відбули ряд зустрічей; шахова ланка відбула ряд змагань, в тому з місцевою УМСА та за першенство осередків СУМ в Торонто. Спортовці настільного тенісу розіграли 4 змагання.

Сумівці розповсюдили багато різної літератури, в тому і в англійській мові серед канадійців.

При осередку створено гурток українознавства при поважному заінтересуванні членства.

Останньо підготовлено академії в честь Т. Шевченка та ген. Т. Чупринки. Драматичний гурток підготовляє оперету "Сватання на Гончарівці" та іст. драму "Ой видно село".

ОСЕРЕДОК СУМ У ВІННІПЕГУ, МАН.

Культурно-виховна праця Осередку СУМ ім. полк. УПА Гасина-Лицаря в Вінніпегу, Ман., проводиться у 4 гуртках самодіяльності. Хоровий гурток, під проводом дд. Романишина і Буячка, являє собою найкращий хор у Вінніпегу, якого

виступ забезпечує успіх кожної імпрези. Драматичний гурток, під керівництвом дд. С. Полікіші і М. Барткова, поставив тричі з успіхом п'єсу Суходольського "Хмара". — Вишивкарський гурток дає повну заробіткову працю кільком сім'ям сумівців. Балетний гурток, під керівництвом дд. Красного і Самсона, виступив уперше при виставі п'єси "Хмара".

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСФОНД "НА ВАРТІ"

Осередок СУМ в Торонті, зі збірки на весіллі пп. Івана і Юстини зі Стрілецьких Габер 1. 3. 52., на заклик д. Гр. Подгурця, — \$37.60. Збірку перевели пп. А. Юростовська і Іван Щипанський.

Осередок СУМ в Едмонтон, Алта, — \$10.00.

Осередок СУМ у Вінніпег, Ман., зі збірки на весіллі пп. Л. і М. Процаків, — \$8.50.

М. Г., Монреал, Кве., — \$1.50.

Мирон Король, Гамилтон, Онт. — \$1.65.

Всім жертводавцям щира подяка.

Адміністрація "На Варті".

ДЕЩО З ФІЛЯТЕЛІСТИКИ

Між різними збирачами, як напр. старовинної порцеляни, образів, грошей, фотознімків, краєвидів і т. п. одно із перших місць займають збирачі поштових значків — філятелісти. Слово філятеліст походить з двох грецьких слів: "фільос" — приятель, та "ателос" — свобода здачі чи податку. У загальному це значило б "приятель свободи від плачення податків, що досить дивно по нашому звучить, однакє слова філятелістика, філятеліст прийняли у всьому світі.

Філятелістика зв'язана із життям та культурою даної країни. На значках знаходимо картини, які показують специфічні краєвиди даної країни, одяг, герби, портрети королів, мистців, учених, винахідників, історичні бої та інше. Тимсамим філятелістика поширює знання збирача значків у різних ділянках науки.

Збирання значків має і педагогічне значення, — кожний збирач заціплює собі любов до порядку, точність та чистоту. Участь у різних філятелістичних чужинецьких клубках чи переписка з філятелістами різних країн має велике пропагандивне значення, а зокрема для нас українців.

В історії знаходимо згадку про пошту вже в старовинних часах. Уживано післанців піших чи кінних, а в римському царстві описля і спеціальних возів. Для зміни поштових коней творено окремі місця по містах чи селах так, щоб такий віз міг якнайшвидше осягнути своє місце призначення. Цей засіб залишився до новіших часів, часів великих винаходів. На

основі королівського декрету 1653 р. в Парижі появляється перший поштовий "білет" в ціні 1 су (французький сотик). Цей білет був у формі широкої паперової тасьми, якою обвивали листи та заляковували. Виписання дати на цьому білеті вважали за його урядове зужиття, як тепер штемплювання значка.

У 1773 р. віденська міська пошта видає спеціальний листовий папір за 1 грош та так зв. "Соретте" по 2 і пів крейцари.

У 1819-1836 рр. був в обігу в Сардинії штемплюваний листовий папір тзв. "Carta postale bollata". Для охорони перед фальшуванням мав цей папір водні знаки.

Зворотною точкою в поштовім русі було предложення поштової реформи англійському парламентові 1837 р. через лярда Ровленд Гілля, яку парламент 1839 р. прийняв. На основі цієї реформи кожний надавець листа мусів за окремою тарифою оплачувати листа від його ваги, а не, як до цього часу було, від кількості карток листового паперу.

Винахідником першого поштового значка вважають власника книгарні англійця Джеймса Чаймерса.

За його спонукую 6 травня 1840 р. повився у В. Британії чорний значок у ціні 1 пенса із головою королевої Вікторії. Це є перший та найстарший поштовий значок (не мішати з тзв. синім Мавріціус, який видано пізніше — 1847 р.).

Цікавим є теж факт, що першу поштову картку впроваджено в ужиття в Австрії дня 1. 10. 1869 р.

Я. Цюропайлович

КУТОК РОЗВАГИ

ОПЕРИ В ЧИСЛАХ

(уложив Я. Цюропайлович)

1 2 3 4 5
5 6 7 8 5 8 5
9 7 10 2 6 11 1 1 2
5 12 13 5
3 5 6 2 14 15
16 1 9 7 17 18 15 15
15 6 11 4 1 9 5
19 7 6 20 21 15 6 20 14 1 15 1 20
22 2 9 17 2 14 2 9 23 7
15 19 21 15 17 2 17 11 10 7 17
17 2 9 14 5
4 2 9 2 6 15 19 5 3 5 8 5
2 8 15 9 2 17

1. опера Пучіні
2. " Херубіні
3. " Верді
4. " Верді
5. " Р. Штравса
6. " Маєрбера
7. " Р. Штравса
8. " Росіні
9. " Лисенка
10. " Чайковського
11. " Беліні
12. " Гольдмарка
13. " Вебера

Вставити під подані числа відповідні букви. У висліді початкові букви (товстим друком) назв опер дадуть ім'я та прізвище українського поета.

ШАХИ

1. Мат в двох тягах. Зачинають білі. Уложив В. Б.

Чорні:

Король — e4
Вежі — e1 — h3
Коні — f2 — h8
Бігуни — f7
Пішаки — a2 — g6 — h6

Білі:

Король — c6
Дама — a3
Вежі — b4 — b8
Коні — f1 — f3
Бігуни — c1 — g8
Пішаки — b2 — c2 — d4 — d5 — f4 — g4.

2. Мат в чотирьох тягах. Уложив Т. Ч.

Чорні:

Король — g5
Вежа — a3
Пішаки — a6 — d7 — g3

Білі:

Король — a8
Вежа — h4
Кінь — d6 — f5
Пішаки — a4 — b6 — g2.
Бігуни — h5 — h8

ВІЗИТІВКИ

Петро Транарольків.

Др. І. По фон Венава
Стрий

Яку працю виконує цей друг в СУМ-і? Нащо збирає гроші цей добродій?

Осередок СУМ "Зелений Клин" в Біссетт, Манітоба.

КНИЖОК і ЖУРНАЛІВ

ВИДАВНИЧІ ОСЕРЕДКИ, ЇХ ВИДАННЯ Й ЧИТАЧ

Минулого року, у лютневому числі "На Варті" помістили ми в цьому відділі наші завваги про те, що українське духове життя на еміграції проходить під знаком кризи в одній з найважливіших ділянок, а саме в продукції української книжки.

Сьогодні, після дещо більше як року часу, маємо підстави твердити, що криза ця вже проломана. За останній рік маємо ряд видань, що деякі з них доводиться вважати навіть виїмковими і особливо цінними. До цих видань належать передусім Енциклопедія Українознавства, яка почала появлятися в 1949 р. Друк третього тому добігає до кінця. Поява цієї книги — це, як ми вже писали — справжній тріумф української науки на еміграції, який досягне своїх вершків, коли ця книга появиться теж у перекладі на англійську мову.

Енциклопедія Українознавства — підручна книга, яка повинна бути в домашній бібліотеці дослівно кожного сумівця і сумівки, не кажучи вже про бібліотеки кожного осередку.

На чолі літературно-мистецьких видань висунулося безперечно "Слово о полку Ігоря" з текстом оригіналу, з перекладом С. Гординського та з ілюстраціями Я. Гніздовського. Про це видання ми вже згадували в одному з давн. чисел. В-во "Київ" у Філадельфії, яке й видало цю книгу, має досі за собою ряд інших видань, з яких найціннішим треба вважати "Catalepton" — поезії М. Зерова, одного з найвизначніших наших поетів, заслано-го і знищеного большевиками. Збірка Е. Маланюка п. з. "Влада" є тепер чи не єдиною книжкою поезій цього найвизначнішого репрезентанта української поетичної творчості на еміграції, яку можна дістати. Попередні його збірки пропали у воєнній хуртовині. Особливий інтерес для молоді являє собою повість Л. Оленко п. з. "Зелені дні" ("Ірка"), в якій молоденька авторка змальовує життя під большевницьким режимом у рр. 1939-1941. Повість Б. Полянчика "Генерал W" основана на діях УПА і теж на особі генерала Сверчевського, ліквідованого, як відомо — командиром УПА С. Хрином. Сказати щонебудь ближче про видання в-ва "Київ" не можемо, бо його видань не одержуємо. Треба додати, що взагалі в Філадельфії створився відносно живий вид. осередок, де поруч "Киева" появляються видання в-ва "Америка" — на жаль і їх не маємо на нашому рецензійному столі.

Деяку вид. діяльність починає проявляти і Нью Йорк, де в ост. році появилася

м. і. "Буквар" — книжка, якої брак так фатально відчувався. Появляються тут — зрештою все ще дуже рідко — видання для дітей ОПДЛ — в останньому часі теж дуже потрібна й корисна поява — "Україна — земля моїх батьків" Ю. Сірого, яку й поручаємо нашим сумівцям як конспективний, але живий і приступний виклад географії України. У цілому ж Нью Йорк усе ще мало рухливий на вид. полі, — можливо, що оснування вид. кооперативи "Червона Калина" колишніми вояками УСС врятує "метрополію" від цього неоправданого безруху. А втім, УВАН в Нью Йорку почало деяку вид. роботу.

На терені Канади в ділянці книжки працює успішно "Клюб приятелів української книжки" у Вінніпегу, який видав досі вже 11 книжку. З видань Клубу поручаємо передусім "Людину покірну" Леоніда Монденца. Перевидання цієї книжки — найцінніша позиція в дотеп. балансі Клубу. Це й є література, яку читає і читатиме завжди з захватом наша молодь. Поруч з виданнями Клубу спорадично видають книжки "Новий Шлях" і "Український Голос" — та цих видань не одержуємо. Виданням УВАН у Вінніпегу думаємо присвятити окрему увагу.

Друге місце після Вінніпегу займає безперечно Торонто, в якому появляються час-від-часу поодинокі випуски під різними фірмами, чи теж як видання окремих осіб. Перша тут поява в останніх роках це Т. Осьмачки "Плян до двору", який викликав дуже суперечливу дискусію про вірність цього твору, коли йде про відображення совітської дійсності а то й про його мистецьку вартість. Незалежно від цього книга вартна уваги молодого читача. Окрема вид. одиниця це в-во "Євшан-зілля", яке дає все ще неперіодично видання для дітей і молоді. Про них ми писали вже в нашому журналі. В останньому часі тут вийшла збірка картин з бойового блокну Івана Іванця" — у новооснованому в-ві "Наша Слава". Ці картини взяті з давніших календарів "Червона Калина" і представляють собою моменти з "днів боїв і слави" 1914-1920 рр. Найцінніша книга, яку щойно дасть Торонто, це буде перевидання "Волині" Уласа Самчука, яка саме поступила до друку заходом Громадського Ювілейного Комітету.

Поza США і Канадою проявляє відносно живу діяльність Аргентина, де на перше місце висувається в-во М. Денисюка своєю серією літературної бібліотеки, в якій вийшли такі випуски: М. Цуканова: "Бузковий цвіт", О. Сацюк: "Злат-жо-

лудь", О. Драгоманова: "По той бік греблі" і Ю. Тис: "Симфонія землі". Нашій молоді особливо вартісна остання — це з наявним літературним хистом написані репортажі, що нагадують Антоненка-Давидовича "Землею українською".

В Європі видавничі спроби маємо в Парижі (декляматор "Вперед Україно", корисна розвідка про Анну Ярославну, королеву Франції, і под.), в Німеччині ж продовжує свою цінну роботу в-во "Молоде Життя", яке й видає Енциклопедію Українознавства". В останньому часі видало воно в серії бібліотеки Українознавств. Наук. Т-ва ім. Шевченка цінну працю Ю. Шереха "Нарис сучасної української літературної мови". Це незаступний підручник для кожного, хто хоче опанувати нашу літ. мову і зрозуміти тенденції її розвитку, взагалі кому дорога культура рідної мови. Вона повинна обов'язково найтися в кожній сумівській бібліотеці. Прішні видання "М. Життя" згадуємо в бібліографії та й обговоримо деякі ширш в черг. числах.

Крім "М. Життя" починають проявляти вид. діяльність газети "Сучасна Україна" і "Український Самостійник", діє теж спорадично далі в-во "Україна". Ці факти доказують, що в Німеччині йде наче б віднова, бодай часткова, цього великого вид. руху, що проявлявся тут до часу грошевої реформи.

У цілому бачимо, що після двох-трьох років "передішки" українська книжка знову починає появлятися на книжк. ринку.

В-ва починають діяти, виринає тільки питання читача — чи він існує і в якій кількості.

Від цього залежить розвиток чи занепад вид. справи. Цьому питанню маємо думку присвятити окремі уваги. (Б. Д.)

НАДІСЛАНІ ВИДАННЯ

В-ва, які бажають мати рецензійні нотатки в нашому журналі, просимо надсилати свої видання в двох примірниках.

Самостійна Україна — орган державн. думки. Квітаго-Нью Йорк — Ст. Пол. Ч. 1 (48). Січень 1952.

Кавказ — Ежемесячный Орган Независимой Национальной Мысли. Ч. 1, 2 (січень, лютий) 1952. Рік вид. 2. Мюнхен. Появляється в трьох мовах: турецькою, англійською і московською.

Казачий Вестник — Казачий Национальный Орган. Місячник. Ч. 1 (94) Мюнхен, 1952.

Визвольний Шлях — суспільно-політичний місячник, Ч. 1 (52) Січень 1952. Лондон. Видає У. Вид. Спілка.

Українське Православне Слово — Орган Української Православної Церкви в ЗДА. Рік 22. Ч. 4. Квітень 1952.

Крила — журнал молодих. Ч. 2 (6) Квітень 1952. Видання СУМА — Нью Йорк.

Теодозій Самотулка: Отрок — історичні гри. Мюнхен, 1951. В-во "Молоде Життя". стор. 88 — 8. форм. 8.

(Продовження в черг. числі)

З ЯКОЮ МЕТОЮ?

Лондонська "Українська Думка" в ч. 4, 254 1952 зволюла спинити свою "увагу" на нашому журналі, стверджуючи "авторитетно", що "На Варті", "визбувниша націоналістичного балагту" (!?) проповідує чуть-чуть — як виходить із цілості нотатки "У. Д." — не зраду основних ідей української молоді. Чіпляючись до вирваних окремих речень із цілості журналу, а саме до слів сумівського духовника в Канаді, "У. Думка", а докладніше її співробітник (що мав "відвагу" схватитися за ініціалами зрештою добре відомого нам прізвища) допускатється крайню злобною і невірною інтерпретацією цих речень. Ми поминули б мовчанкою "критику" "У. Д.", якщо б вона була тільки заввагою з доброю інтенцією, і якщо б ішло тільки про наш журнал, та справа тут куди ширшого характеру, бо йдеться не про що інше, а про свідомо злобне підсовування думок не кому іншому, а духовній особі, яких вона ніколи й ніде не висказала і висказувати не може, бо відома аж надто українському громадянству і зокрема сумівській молоді в Канаді із свого гарячого патріотизму і глибокого розуміння завдань і ролі української молоді на еміграції.

Хай, що стилізація деяких висловів різдяного слова сумівського духовника — до речі писаного й друкованого в передсвяточному посліуху — може й дійсно незручна, але чи це дає підставу і моральне право до такого безвідповідального інтерпретування, що на нього зважилася "У. Думка"? І головне: з якою метою і для чийого добра? Може для добра сумівської молоді? Можемо запевнити "У. Думку", що сумівська молодь у Канаді аж ніяк не зрозуміла слів свого духовного опікуна так, як їх захотіла зрозуміти власне "У. Думка". І "критика" "У. Думки" аж ніяк не захитала в цій молоді великого довір'я до свого духовника і її гасло "Бог і Україна" є й на далі змістом її життя і дій, а гасла, що їх дехто підсовує під фірмою "Української Національної Революції", про свободу моралі кожної одиниці в майбутній українській державі (значить не визнаючи християнської моралі!) — ці фальшиві гасла українська молодь відкидає з усією рішучістю, як той злочинний баласт, що з ним український націоналізм, та й зокрема теперішня редакція "На Варті" не має і ніколи не буде мати нічого спільного.

ЮНИИ СУМ

Відділ Юнацтва при Осередку СУМ ім. ген. Т. Чупринки в Торонто. По середині член ЦКСУМ п-ні Муха, та керівник

ЮСУМ при Осередку, В. Крушельницький.

Юначки та юнаки відділу ЮСУМ в Торонто займаються співом та музикою.

“НА ВАРТІ”. Видає: Краєвий Комітет Спілки Української Молоді в Канаді. Редагує: Колегія. Рік вид. IV, ч. 3 (23). Травень-червень 1952. Умови передплати в Канаді і США: Передплата на рік разом з “Авангардом” — \$3.00. Ціна окремого примірника — 0.30 дол. В інших державах — в переліченні на валюту держави. Заголовна вінієта В. Баляса. Адреса Редакції і Адміністрації:

“ON GUARD”, Ukrainian Youth Magazin, 140 Bathurst St., Toronto, Ontario, Canada.